

АКВА ВІТА

початкова школа
(1-4 класи)

ДОПОМОГА ДЛЯ ЗАХИСТУ (Д.Д.З.)
практичний посібник
із дидактичним матеріалом

ДЕВІЗ:

«Слова, що приносять зцілення, є джерелом життя,
але якщо вони неправильні, то ранять душу»

AKVA VITA

ДОПОМОГА ДЛЯ ЗАХИСТУ (Д.Д.З.)

практичний посібник з дидактичним матеріалом

Т. 2 – початкова школа (1-4 класи)

АВТОРИ:

Лаура Переян
Еріка Клемм
Юлія Островська
Флавій Іліоні - Лога
Елла Міхай
Іонуц Котой
Дойна Соломон
Мугур Фретіла
Сімона Кімпеан
Лауренціу Дінке
Тетяна Шинка
Джордж-Маріус Шинка
Віоріка Морару

ЗАГАЛЬНИЙ ISBN: 978-973-7910-81-3
ISBN для цього тому: 978-973-7910-83-7

ВИДАВНИЦТВО CONSTANT
СІБУ – 2023

CIP ОПИС БІБЛІОТЕКИ РУМУНІЇ

CIP nr. 18754/ 27.09.2023

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Akva vița : dopomoga dlâ zahistu (D.D.Z.) : praktičnij posibnik z didaktičnim materîalom. - Sibiu : Editura Constant, 2023-

4 vol.

ISBN 978-973-7910-81-3

T 2 : Počatkova škola (1-4 klasi) / Laura Pereân, Erika Klemm, Flavij Ilioni-Loga, ... - 2023. - Conține bibliografie. - ISBN 978-973-7910-83-7

I. Părăian, Laura

II. Klemm, Erika

III. Ilioni-Loga, Flavius

37

Коректура тексту: Іоана Крецу, Моніка Стінге, Тетяна Шинка, Юлія Островська

Дизайн обкладинки: Діана Захареску, Тетяна Шинка

Графіка: Роберт Захареску, Еріка Клемм

Переклад з румунської: Віоріка Морару

CONSTANT ВИДАВНИЦТВО і Друкарня - Сібіу

550372 СІБІУ, вул. Васіле Александрі 2

електронна пошта: info@constant.ro • www.constant.ro

ДЕВІЗ:

**«Слова, що приносять зцілення, є джерелом життя,
але якщо вони неправильні, то ранять душу»**

Шановні вчителі, батьки та учні!

Робоча група в рамках проєкту «АКВА ВІТА: ДОПОМОГА ДЛЯ ЗАХИСТУ» – скорочено «АКВА ВІТА: Д. Д. З.» – надає вам робочий інструмент, який підтримує всіх учасників освітнього процесу зі спільною метою: запобігання насильству над дітьми та молодими людьми в усіх його формах.

Цей робочий зошит є частиною набору із 4 спеціальних посібників, розроблених для різних вікових категорій: дошкільний рівень, початковий шкільний рівень – 1-4 класи, середній шкільний рівень – 5-9 класи, рівень старшої школи – 10-11 класи. У кожному зошиті ви знайдете різні підходи до протидії насильству, що зосереджені на таких аспектах, як психологічний, духовний, фізичний захист і запобігання ризикам в онлайн середовищі. Таким чином, ми запевняємо вас у практичному характері матеріалу, розробленого нашою командою, матеріалу, що містить окрім вище перелічених аспектів, конспекти уроків, які містять ігри, відео та інші дидактичні матеріали. Щоб підтримати всіх учасників освітнього процесу, ми додали до кожного зошита низку рекомендацій і пропозицій, що можуть допомогти вам запобігти насильству, виявити його та допомогти тим, хто постраждав від жорстокого поводження у школі або за її межами.

Беручи до уваги той факт, що в Україні одним з обов'язків вчителів та класних керівників є участь у запобіганні насильству над дітьми, спостереження за благополуччям учнів і проведення превентивних заходів, ми створили цей робочий інструмент, щоб полегшити завдання вчителів і батьків.

У нинішніх умовах, коли освітній процес також здійснюється онлайн, ми розуміємо, що ризик небезпек в Інтернеті є дуже високим, тому це спонукає нас вживати заходів для запобігання і цьому виду загрози, акцентуючи увагу на важливості питання безпеки в онлайн середовищі.

Важливо розуміти, що кожен із нас може зробити свій внесок для профілактики і допомоги в разі будь-якого роду небезпеки по відношенню до дітей та молодих людей.

З надією, що ви знайдете в цьому спеціальному посібнику справжню підтримку, ми щиро бажаємо вам успіхів на цьому шляху!

Команда проєкту «АКВА ВІТА: Д. Д. З.»

ЗМІСТ

Вступ: звернення до вчителів, батьків та учнів	?
Що потрібно знати про насильство?	5
Насильство в Інтернеті	8
КОНСПЕКТ УРОКУ №1 «Добро і зло: Червона Шапочка»	10
КОНСПЕКТ УРОКУ №2 «Які ігри нам подобаються?»	12
КОНСПЕКТ УРОКУ №3 «Не засмучуйся, брате!»	15
КОНСПЕКТ УРОКУ №4 «Хто я?»	16
КОНСПЕКТ УРОКУ № 5 «Обирай робити добро, незалежно від ситуації!»	19
КОНСПЕКТ УРОКУ №6 «Я та інші»	21
КОНСПЕКТ УРОКУ №7 «Друзі по-справжньому, а не онлайн!»	23
КОНСПЕКТ УРОКУ №8 «Обіцянки треба виконувати»	24
КОНСПЕКТ УРОКУ № 9 «Емоції»	26
КОНСПЕКТ УРОКУ №10 «Управління емоціями»	28
КОНСПЕКТ УРОКУ №11 «Управління конфліктами»	30
ДОДАТКИ:	33
Метод I: Пошуки скарбів	33
Метод II: Диво	35
Метод III: Моє тіло	35
Метод IV: Терапевтичні казки	36
Метод V: Ерготерапія: заняття спортом	36
Метод VI: Метафоричні асоціативні картки	37
Метод VII: Сенсорний театр	37
Навчальна гра «Емої»	38
Християнська віра – важлива частина:	43
Довіра до Бога	44
Брудне серце очищається	44
Зцілене серце	47
Любов Ісуса до дітей	48
Ти – дорогоцінний та важливий	49
Одягнений з честю	50
Світ – дім для всіх	51
Підсумок: звернення до батьків	53
ЩО ВИ МОЖЕТЕ ЗРОБИТИ, ЩОБ ЗАХИСТИТИ СВОЮ ДИТИНУ?	54
Безкоштовні програми батьківського контролю	54
Корисні лінки	56
Рекомендовані контакти для отримання допомоги	58
Подяка	60
Команда проєкту	61

Що потрібно знати про насильство?

Жорстоке поводження з дітьми – це особливий вид насильства в сім'ї, який, на превеликий жаль, стає все більш поширеним у світі і, зокрема, в Україні. Ця проблема стала бичем, що жорстоко впливає на життя дітей та родин тих дітей, які зазнали насильства (незалежно від типу, контексту та інтенсивності жорстокого поводження). Саме через складність і актуальність цього явища ми вважаємо цей матеріал важливим і необхідним. Будь-який випадок насильства над дитиною має бути виявлений і ліквідований, але насамперед йому потрібно запобігти будь-якими засобами та ресурсами, у будь-якому контексті та з допомогою тих людей, які знають про цей ризик і мають інструменти та можливість діяти.

Вихователь, вчитель або наставник можуть зіграти фундаментальну роль у ранньому виявленні ризиків, ознак або навіть тривалої дії насильства. При цьому педагоги не повинні нести тягар інтервенційної або терапевтичної відповідальності, яка є функцією спеціалізованого психолога. Часто вихователь або вчитель, будучи одним із перших, кого інформують про насильство або ризик насильства, може стати довіреною особою для дитини, яка зазнала насильства, тим самим пропонуючи насамперед моральну й емоційну підтримку, захист і турботу такій дитині. Тактовність, м'якість, пильність, моральність, турбота і гарантія безпеки – ось лише деякі характеристики, які повинен проявляти дорослий під час виявлення і вирішення ситуації, пов'язаної з фактом насильства над дитиною або молодою людиною. Протидіяти насильству потрібно з розсудливістю та делікатністю, щоб дитина/молода людина не відчувала примусу чи болю.

Деякі види насильства над дитиною/молодою особою: фізичне насильство, емоційне насильство (також назване психічним або психологічним), сексуальне насильство, експлуатація, зневага, зловживання психоактивними речовинами, булінг, словесні образи, духовне насильство, відмова від дитини.

За своєю природою (або за тим, як вони були визначені та описані) деякі види насильства можуть бути скоєні тільки сім'єю або опікунами/законними представниками дитини (наприклад, відмова від дитини), а інші можуть бути скоєні будь-ким: словесне, емоційне насильство, сексуальне та ін.

Насильство складається з обману, брехні, введення в оману, маніпулювання, домінування або контролю над дитиною/молодою особою з метою задоволення потреби чи бажання кривдника. Воно може складатися з однієї дії ("вдарив і втік") або повторюватися. Насильство може мати коротку чи тривалу дію. Воно може бути спонтанним або навмисним, може здійснюватися прямим або непрямим шляхом (через третіх осіб, в онлайн середовищі тощо). Насильство може відбуватися на вулиці, у школі, у таборах, під час поїздок, вдома чи у класі. Часто під час або після насильницьких дій жертву (дитину або молоду людину) шантажують або погрожують їй, щоб змусити мовчати і таким чином приховати факт насильства.

Рано чи пізно у дитини/молодої людини, що зазнала насильства, проявляються деякі психологічні симптоми, спричинені пережитою травмою. Різні види насильства можуть викликати різні психологічні проблеми чи симптоми. До них належать: соціальна замкнутість, депресія, затримка емоційного розвитку, зниження успішності в школі, неадекватний емоційний розвиток, втрата академічних/інтелектуальних досягнень, недоречні сексуальні або

еротичні прояви по відношенню до інших дітей, приховування їжі на потім, прогулювання уроків, поведінка уникання певних дій, місць або людей тощо.

Деякі важливі характеристики насильства над дітьми/підлітками, про які варто знати:

1. Насильство завжди пов'язане зі стосунками. Це означає, що насильство відбувається в контексті взаємодії дитини з іншою людиною (особами). Ось чому важливо виявляти пильність щодо характеру взаємодії дітей з іншими людьми.

2. Насильство часто означає жорстоку травму (фізичну та емоційну або просто емоційну) і передбачає певні дії з боку кривдника.

3. Насильство передбачає дію, що завдає шкоди (фізичної та емоційної чи лише емоційної), якої жертва (дитина/підліток) не може уникнути, від якої не може захистити себе, неспроможна втекти, дати відсіч або якимось чином відреагувати.

4. У жертви під час або після випадку насильства відбувається переживання емоційної травми. Жорстоке поводження часто викликає душевний біль, муки, страждання та рани. Наслідки жорстокого поводження в більшості випадків мають тривалий характер і призводять до порушення духовного, психічного і навіть фізичного розвитку дитини/підлітка, до погіршення якості всього життя.

5. Не всяке насильство може сприйматися дитиною як «жорстоке поводження», особливо в ранньому віці, і не всяке насильство сприймається як шкідливе, завдає негайної чи прямої фізичної або емоційної шкоди.

6. Насильство важко виявити. Ми не можемо очікувати, що якщо з дитиною трапиться щось серйозне, «ми обов'язково дізнаємося – неможливо не розпізнати – неможливо, щоб дитина нам не сказала!». Існує багато причин, через які дитина не може або не хоче говорити, що вона зазнала насильства. Наприклад, дитина, яка стала жертвою сексуального насильства, може почуватися дуже «брудною» або «грішною/винною».

7. Часто для того, щоб правильно реагувати на насильство над дітьми, нам потрібно правильно керувати певними упередженнями у собі. Досить часто певні випадки насильства заперечуються, зводяться до мінімуму, ігноруються чи навіть приховуються. Сором, страх або гордість можуть завадити нам виявляти та правильно діяти у таких ситуаціях.

Вікові особливості молодших школярів (6-10 років)

Період 6(7) - 10(11) років приносить очевидні трансформації і зміни в психіці дітей цього віку, з очевидним дозріванням, ростом і фізичним розвитком. Важливою подією в цей період є початок шкільного навчання з усіма специфічними проблемами адаптації.

Прояви, характерні для молодшого школяра:

- у віці 6-ти років почуття є крихкими емоційними переживаннями, з великою лабільністю;
- мотиви діяльності, вибору і рішень – поверхневі, базуються переважно на принципі задоволення або на вимогах дорослого до дитини;
- з 8 років формуються почуття колективізму, товаришкості, дружби і навіть любові;
- мотивації більше орієнтовані на потребу та інтерес до знань, престижу, ролі та статусу, а також на потребу в змаганні;

- розвиваються афективність і мотивація як рушійні сили діяльності;
- молодший школяр поступово опановує навколишнє середовище, планує свою діяльність, вчиться раціонально і добровільно керувати нею, передбачати її результати;
- на основі численних ситуацій і моделей, що практикуються, та засвоєнні соціальних норм дитина вчиться сприймати інших з їхніми ідеями та поглядами, формувати думку про своє соціальне оточення і про себе;
- поява і закріплення моральної цензури та самосвідомості призводить до переходу від моралі взаємності, характерної для 6-7 років, до моралі співробітництва, яка характерна для кінцевого етапу цього вікового періоду;
- відбувається зростання свідомо прийнятого соціального конформізму і водночас посилення критичного ставлення дитини до себе, інших і суспільства.

Конкретні цілі, які ми пропонуємо у рамках нашого проєкту «АКВА ВІТА: допомога для захисту»

Загальна мета:

Навчання неповнолітніх в українській системі освіти навичкам інформаційної гігієни та захисту з метою запобігання різним формам насильства над неповнолітніми шляхом впровадження неформальної методики навчання.

Конкретні цілі:

1. Підвищення рівня інформованості неповнолітніх в Україні щодо існування різних форм насильства.
2. Розвиток навичок самозахисту неповнолітніх шляхом зміцнення їхньої духовної ідентичності, розумових здібностей, емоційного здоров'я та фізичних можливостей.
3. Сприяння процесу виявлення педагогами неповнолітніх жертв насильства в Україні та спрямування їх до відповідних суб'єктів втручання.
4. Підвищення ступеня залучення батьків у процес профілактики та виявлення факторів ризику насильства над дітьми.

Вересень 2023, Команда психологів проєкту «АКВА ВІТА: Д. Д. З.»

Насильство в Інтернеті

Шановні вчителі!

Насильством є будь-який удар по душевній, духовній чи фізичній цілісності. Коли це відбувається в мережі Інтернет, тоді ця форма насильства називається кібербулінгом. Це умисне цькування, яке повторюється протягом тривалого часу і може набувати різних форм: образи, залякування, домагання, поширення пліток, погрози, глузування, дискредитація, маніпулювання з метою отримання грошей, примус до сексуального контакту тощо.

Діти та молоді люди, які стали жертвою кібербулінгу, можуть стати тривожними, замкнутими, відставати у своєму нормальному розвитку, у них навіть можуть розвинути психічні захворювання. У гіршому випадку ті, хто постраждав від кібербулінгу, можуть опинитися у пастці торгівців людьми.

Торговці людьми використовують Інтернет для насильства, змушуючи дітей та молодих людей надсилати фотографії, які потім використовуються для вербування. Правильна інформація про небезпеку в Інтернеті призначена для захисту дітей та молоді та допомоги їм у самозахисті.

Грумінг (онлайн-спокुшання дітей/молодих людей)

Одним із нових злочинів, якому сприяє цифрове середовище та соціальні мережі, є грумінг. Це особлива форма інтернет-булінгу. Метод полягає у заманюванні дітей/молодих людей онлайн, зокрема, з основною метою завоювати їхню довіру. Після чого діти зрештою відправляють свої фотографії інтимного характеру, не підозрюючи, що це вже форма візуальної проституції. Сутенер обіцяє своїм жертвам, що подбає про них, а насправді заманює їх, дарує їм різні подарунки для досягнення своєї мети — поглумитися з них і експлуатувати їх. Цей метод, що має назву «loverboy», найчастіше використовується торговцями дітьми. Наприклад, їхніми мішенями можуть бути діти віком від 5 до 8 років, хлопчики чи дівчатка, чії фотографії та особисті дані можуть бути продані до кола педофілів. Цим сутенерам байдуже на дітей, вони для них є лише джерелом доходу.

Сексторція — це форма сексуального насильства через шантаж, коли людина погрожує опублікувати відверто сексуальні зображення особи, яку шантажують, або когось із її близьких. Злочинець може отримати несанкціонований доступ до пристрою зберігання цих даних чи інформації (хакерство) або зберегти зображення без згоди особи, яку шантажують.

Злочинці створюють фальшиві облікові записи на онлайн-платформах, у соціальних мережах, беруть участь в онлайн-іграх, видаючи себе за дітей або молодих людей того ж віку. Пізніше вони встановлюють дружні стосунки з жертвами, завойовують їхню довіру, після чого використовують метод «loverboy» або примушують жертву сплатити певну грошову суму.

Іншою формою візуального насильства є надсилання матеріалів відверто сексуального характеру. Наприклад, дитині можуть надіслати порнографічне зображення і запитати, чи знає вона, що це таке.

Вербальне насильство – це коли торговці людьми ставлять дітям/молодим людям відверті запитання сексуального характеру. До візуального та вербального насильства слід ставитися серйозно, оскільки воно може завдати немалої шкоди дітям та підліткам.

Хакерство

Інший метод, що використовується, — хакерство, який полягає в установці шкідливого програмного забезпечення на комп'ютер жертви для отримання зображень, відео, контактів або інших даних. Крім того, злочинець може отримати доступ до веб-камери та знімати або фотографувати жертву без її відома.

Методи захисту від кібербулінгу (для дітей/молоді):

1. Будьте обережні з налаштуваннями конфіденційності.
2. Не публікуйте особисту інформацію про себе та свою родину.
3. Вимкніть опцію вашого місцезнаходження під час публікації в Інтернеті.
4. Приймайте запити у друзі тільки від людей, яких ви знаєте особисто.
5. Ніколи не зустрічайтеся з «інтернет-другом» у реальному житті.
6. Подумайте двічі перед тим, як робити публікацію в Інтернеті.
7. Не розміщуйте в Інтернеті та не надсилайте провокаційні записи про себе.
8. Звертайтеся по допомогу, якщо ви відчуваєте загрозу.
9. Повідомляйте про речі, які видаються вам підозрілими.

Висновок: Дуже важливо виявляти наполегливість у тому, щоб вчити дітей/підлітків бути обережними.

Україна: Національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів: 0 800 505 501 або 527 (безкоштовно з номерів мобільних операторів України).

Торговці людьми використовують усі слабкі сторони жертв, щоб завоювати їхню довіру та маніпулювати ними. Щоб не стати їх жертвою:

Перевіряйте будь-яку інформацію в Інтернеті!

Ретельно обирайте людей, яких ви додаєте до свого списку контактів!

Не розміщуйте надто багато особистої інформації у профілі, видимому для всіх!

Не надсилайте провокаційні фотографії через Інтернет!

Ніколи не ходіть на побачення наодинці з людиною, з якою спілкувались лише онлайн!

«Я не думаю, що це може статися зі мною» — спосіб мислення, який може призвести до ситуацій із серйозними наслідками.

НАЦІОНАЛЬНА ГАРЯЧА ЛІНІЯ З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА КОНСУЛЬТУВАННЯ МІГРАНТІВ

зі стаціонарних телефонів в Україні
0 800 505 501

з мобільних телефонів в Україні
527

електронні консультації
www.527.org.ua

ТЕЛЕФОНУЙ БЕЗКОШТОВНО Й АНОНІМНО ЩОДНЯ З 08.00 ДО 20.00

Урядова лінія з протидії торгівлі людьми
15-47

Національна поліція України
102

Департамент міграційної поліції НПУ
098 481 03 45 / 098 481 03 45

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
0 800 501 720

Міністерство соціальної політики

Міністерство закордонних справ Норвегії

USAID

MOM
ООН МІГРАЦІЯ

Департамент з прав людини

Джерело зображення: <https://smu.dsp.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-tse-ne-mif-tse-realnist-cherez-viinu-rosii-proty-ukrainy-zrostauiut-ryzkyky-torhivli-liudmy/>

КОНСПЕКТ УРОКУ № 1

КЛАС: 1

ТЕМА: Добро і зло: Червона Шапочка

ТИП: змішаний урок

МЕТА: тренувати вміння розпізнавати добро і зло

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

Ц 1 – визначати добрі та злі вчинки;

Ц 2 – переказувати зміст казки з опорою на малюнки;

Ц 3 – визначати повчальний зміст історії;

Ц 4 – формулювати правила, яких слід дотримуватися при зустрічі з незнайомими людьми;

Ц 5 – формулювати правильні відповіді.

ХІД УРОКУ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги	Ц 1	Учитель називає слово, що позначає добро і зло; діти реагують так: добро – плескають в долоні, зло -	Дидактична гра: «Добро і зло»	Правильне виконання рухів
Конкретизація теми/ завдань уроку				
Повідомлення нового змісту	Ц 2 Ц 5	Перегляд казки «Червона шапочка». Розглядання малюнків за мотивами казки	Казка: https://www.youtube.com/watch?v=qJHYEVENWtg Зображення з епізодами казки	Правильне розташування зображень
Закріплення та систематизація матеріалу	Ц 1 Ц 3 Ц 4 Ц 5	Визначення добра і зла. Яке послання казки? Ризики, на які наражається Червона Шапочка. Правила, яких слід дотримуватися при зустрічі з незнайомцями. Зупинка: «Не сходьте з дороги!» Розфарбовування малюнків.	Обговорення. Картки із символами правил. Дидактична гра: діти рухаються по класу. Коли вчитель каже: «Не сходьте з дороги!», вони завмирають.	Перелік правил при зустрічі з незнайомцями.
Висновки, оцінки				

Червона Шапочка

Жила-була маленька дівчинка, яка жила зі своєю мамою в маленькому будиночку в лісі. Дівчинку звали Червоною Шапочкою, тому що кожного разу, коли вона виходила з дому, вона одягала маленьку червону шапочку. Одного ранку мама поклала в кошик пиріжки та горщечок масла і відправила Червону Шапочку до бабусі, яка захворіла.

- Передай бабусі гостинці і, будь ласка, пам'ятай: не затримуйся в дорозі, не розмовляй з незнайомцями і нікуди не звертай з дороги!

Але дівчинка швидко забула мамину настанову.

Вона вирішила принести бабусі квіти, тож зійшла з дороги, щоб нарвати їх. Раптом з кущів на неї вискочив хитрий вовк!

- Куди ти йдеш, дівчинко? – запитав він її.

- Я... я йду до бабусі в сосновий ліс, – злякано відповіла Червона Шапочка. Я несу їй пиріжки і горщечок масла, щоб додати їй сил. Бідолашна, вона трохи захворіла...

Не гаючи більше часу, вовк пішов короткою дорогою і незабаром опинився біля будинку бабусі. Він постукав у двері і, зробивши свій голос схожим на голос онуки, сказав:

- Бабусю, я Червона Шапочка, твоя онука, і я принесла тобі пиріжки і горщечок масла!

- Відчиняй клямку і заходь, моя люба! – відповіла бабуся.

Побачивши вовка в будинку, бабуся щодуху схопилася з ліжка і сховалася в шафі.

Вовк не гаяв часу... Він одяг бабусину нічну сорочку, начепив на ніс окуляри і заліз в ліжку. Потім накрився ковдрою і заचाївся в очікуванні. Незабаром у двері будинку постукали.

- Відчини клямку і заходь, моя люба! – сказав вовк, зробивши свій голос схожим на голос бабусі.

Червона Шапочка здивовано подивилася на бабусю і запитала:

- Бабусю, а чому у тебе такі великі очі і вуха?

- Щоб я могла краще тебе бачити і чути, моя люба онучко, – відповів вовк.

- Бабусю, а чому у тебе такий великий рот? – запитала дівчинка.

- Щоб я міг тебе краще проковтнути – заревів вовк, скочивши з ліжка.

Червона Шапочка з переляку закричала, тікаючи від вовка, що хотів її з'їсти.

Дроворуб, що був неподалік, почув крики дівчинки і зупинився. Погрожуючи сокирою, чоловік відігнав вовка. Потім з допомогою Червоної Шапочки він витягнув бабусю з шафи, де вона ховалася.

Бабуся з онукою від щирого серця подякували дроворубу за те, що він врятував їх від голодного вовка, а маленька дівчинка додала:

- Мені дуже шкода, що я не послухалася маминої поради! Але наступного разу я не зійду зі стежки і не буду розмовляти з незнайомцями!

КОНСПЕКТ УРОКУ № 2

КЛАС: 1

ТЕМА: Які ігри нам подобаються?

ТИП: змішаний урок

МЕТА: підкреслити важливість конструктивного дозвілля

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

Ц 1 – висловлювати своїми словами ідеї, уявлення про проблеми, що виникають під час гри;

Ц 2 – розпізнавати в оповіданні способи проведення вільного часу;

Ц 3 – визначати способи проведення дозвілля у приємний та конструктивний спосіб;

Ц 4 – формулювати чіткі та граматично правильні відповіді;

Ц 5 – виявляти позитивне ставлення до однолітків та самої діяльності.

ХІД УРОКУ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги	Ц 1 Ц 4 Ц 5	Змагальна або кооперативна гра: естафета з перешкодами. - Які проблеми можуть виникнути під час гри? - Чим ви займаєтеся у вільний час?	Розвиваюча гра Мозковий штурм Обговорення	
Конкретизація теми/ завдань уроку				
Повідомлення нового змісту	Ц 2 Ц 4	Розповідь «Діти в гаю» К. Ушинського. «Правильно чи неправильно»: вчитель вимовляє кілька правильних і кілька неправильних речень, діти виконують певну команду на кожне з тверджень (на вибір). - Куди йдуть діти? - Що змушує їх повертатися до школи?	Розповідь Розвиваюча гра Обговорення	Точне виконання команд Правильні відповіді
Закріплення та систематизація матеріалу	Ц 3 Ц 5	Пантоміма: способи приємного та конструктивного проведення вільного часу Рухлива гра «У ведмедя у бору» Виготовлення кубика для різних ігор	Розвиваюча гра: пантоміма Рухлива гра: https://jmil.com.ua/files/pp_2020-9/pp2020-9_p21.pdf Кубик: https://www.zahidknyga.com.ua/instrukcii/kak-sdelat-kub-iz-bumagi.html	
Висновки, оцінки				

Діти в гаю (К. Ушинський)
<https://tales.org.ua/dity-v-haiu/>

Двоє дітей, брат і сестра, пішли до школи.

Вони повинні були проходити повз прекрасний тінистий гай. На дорозі було спекотно, а в гаю – прохолодно і весело.

– Знаєш що? – сказав брат сестрі. – В школу ми ще встигнемо. У школі тепер і душно, і нудно, а у гаю повинно бути дуже весело. Послухай, як там кричать пташки! А білок, білок скільки стрибає по гілках! Сестро, а може підемо туди?

Сестрі сподобалася пропозицію брата. Діти покидали азбуки в траву, взялися за руки і зникли між зеленими кущами, під кучерявим берізками.

У гаю дійсно було весело і гамірно. Пташки перелітали з дерева на дерево, співали і кричали; білки стридали по гілках; комашки метушилися в траві.

Першим діти побачили золотого жука.

– Пограй з нами, – попросили діти жука.

– Із задоволенням, – відповідав жук, – але у мене немає часу: я повинен добути собі обід.

– Пограй з нами, – попросили діти жовту волохату бджолу.

– Ніколи мені грати з вами, – відповідала бджілка, – мені мед потрібно збирати.

– А ти пограєш з нами? – запитали діти в мурашки.

Але мурашці ніколи було їх слухати: вона тягнула соломинку втричі більшу за себе і поспішала будувати своє житло.

Діти звернулися до білки, пропонуючи їй також погратися з ними; але білка махнула пухнастим хвостом і відповідала, що вона повинна запастися горіхами на зиму.

Голуб сказав:

– Будує гніздо для своїх маленьких діток.

Сіренький зайчик біг до струмка вмити свою мордочку. Білій квітці суніці також ніколи було займатися дітьми. Вона користувалася чудовою погодою і поспішала приготувати свою соковиту, смачну ягоду.

Дітям стало нудно, бо всі були зайняті своєю справою і ніхто не хотів гратися з ними.

Дзюркочучи по камінню, через гай пробігав струмок. Діти підбігли до струмка.

– Тобі, напевно, немає що робити? – сказали йому діти. – Пограй з нами!

– Як! Це мені нема що робити? – продзюрчав сердито струмок. – Це ви, ледачі діти! Подивіться на мене: я працюю вдень і вночі і не знаю ні хвилини спокою. Хіба не я співаю людям і тваринам? Хто ж, крім мене, пере білизну, крутить млинові колеса, носить човни і гасить пожежі? У мене стільки роботи, що голова йде обертом! – додав струмок і побіг далі дзюрчати по камінню.

Дітям стало ще нудніше, і вони подумали, що їм краще було б піти спочатку до школи, а потім вже, на зворотній дорозі, зайти в гай. Але в цей самий час хлопчик помітив на зеленій гілці крихітну красиву вільшанку. Вона сиділа, здавалося, дуже спокійно і від нічого робити насвистувала веселу пісеньку.

– Гей ти, весела співачко! – закричав вільшанці хлопчик. – Тобі, здається, дійсно нічого робити; пограйся з нами.

– Як, – просвистала ображена вільшанка, – мені нема що робити? Та хіба я цілий день не ловила комах, щоб нагодувати моїх крихіток? Я так втомилася, що не можу підняти крил; і зараз пісенькою заколисує моїх милих діток. А ви що робили сьогодні, маленькі ледарі? В школу не пішли, нічого не вивчили, бігаєте по гаю та ще й заважаєте всім робити свої справи. Ідіть краще, куди вас послали, і пам'ятайте, що тільки тому приємно відпочивати і бавитися, хто попрацював і зробив все, що зобов'язаний був зробити.

Дітям стало соромно: вони пішли до школи і хоча прийшли пізно, але вчилися старанно.

КОНСПЕКТ УРОКУ № 3

КЛАС: 1

ТЕМА: Не засмучуйся, брате!

ТИП: змішаний урок

МЕТА: управління конфліктами в різних ситуаціях

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

Ц 1 – висловлювати своїми словами способи поведінки в конфліктних ситуаціях;

Ц 2 – розпізнавати неправильну поведінку;

Ц 3 – знаходити способи спілкування з іншими;

Ц 4 – формулювати правильні відповіді;

Ц 5 – виявляти позитивне ставлення до однолітків і самої діяльності.

ХІД УРОКУ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги	Ц 1 Ц 2 Ц 4	Гра «Передай емоцію» або «Дзеркало емоцій» Як ми реагуємо в конфліктних ситуаціях?	Навчальна гра «Передай емоцію» (деталі подано нижче) або «Дзеркало емоцій»: https://www.youtube.com/watch?v=oRz1_YY4rnM	
Конкретизація теми або завдань уроку				
Пояснення теми та/або цілей уроку, новий зміст	Ц 2 Ц 3 Ц 4	Смуга перешкод (естафета). Обговорення важливості правильної поведінки в різних ситуаціях, способів реагування та спілкування з оточуючими. Це наголошує на важливості поваги до правил гри та прийняття поразки необхідних умов для мирного життя та співіснування.	Рухлива гра	
Закріплення та систематизація матеріалу	Ц 5	Пісня «Якщо весело живеться» «Будиночок дружби»: діти називають і записують на цеглинках: дружба – це доброта, радість, правда, чесність, повага, симпатія, веселощі, спільні інтереси, взаєморозуміння...) і будують будиночок з цих цеглинок.	https://www.youtube.com/watch?v=bbWJRKx2Yzk	
Висновки, оцінки				

Гра «Передай емоцію»

Для цієї гри діти повинні стати в одну колону. Останньому учаснику вчитель передає певну емоцію. Коли учасник буде готовим передати її далі, він поплескує по плечу дитину, що стоїть перед ним, і після того, як ця дитина обернеться, мімікою та жестами попередній учасник передає показану йому емоцію. Інший гравець «зчитує» цю емоцію і аналогічним способом передає її наступному учаснику, який стоїть попереду.

Це не завдання, а скоріше, експеримент, наскільки добре учні розуміють один одного без слів. Оцінювати вчитель повинен активність і, звісно ж, правильність передачі емоції. (Приклади емоцій: стан огиди, страху, радості, подиву, суму і т.д.).

КОНСПЕКТ УРОКУ № 4

КЛАС: 2

ТЕМА: Хто я?

ТИП: змішаний урок

МЕТА: висвітлення важливості самопізнання та унікальності кожної особистості

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

Ц 1 – висловлювати свої погляди та побажання;

Ц 2 – виражати вдячність однокласникам;

Ц 3 – розпізнавати поведінку героїв у переглянутому сюжеті;

Ц 4 – ставити запитання до оповідання;

Ц 5 – формулювати правильні відповіді на запитання;

Ц 6 – висловлювати ідеї про те, як ми повинні ставитися до тих, хто відрізняється від нас;

Ц 7 – виявляти позитивне ставлення до однолітків і до самої діяльності.

ХІД УРОКУ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги	Ц 1 Ц 2 Ц 7	Учні розповідають про свої вподобання. «Вікно Джохарі» (учні заповнюють поля символами або словами, написаними друкованим шрифтом.) Обговорення результату дидактичної гри	https://wordwall.net/uk/resource/36805496/ Дидактична гра (деталі подано нижче)	
Конкретизація теми/ завдань уроку				
Повідомлення нового змісту	Ц 3 Ц 4 Ц 5	Перегляд відео «Гидке каченя» і обговорення поведінки героїв. Запитання: учні ставлять одне одному запитання за змістом оповідання.	https://www.youtube.com/watch?v=8FKxosfJujQ	Правильні відповіді

Закріплення та систематизація матеріалу	Ц6 Ц7	Кожна людина – різна. Починаючи з цього твердження, обговорюється, як ми ставимося до людей, які відрізняються від нас (за прикладом каченяти). Улюблений колір: учні малюють улюбленим кольором те, що їм подобається.	Обговорення Малюнок	Виставка малюнків
Висновки, оцінки				

Дидактична гра «Вікно Джохарі» (відповідно до віку)

Утворюються пари. Кожен учень обирає зі списку нижче п'ять прикметників, які, на його думку, описують його самого та п'ять прикметників, які описують його партнера.

винахідливий, турботливий, спокійний, сміливий, веселий, розумний, впевнений, добросовісний, відповідальний, надійний, енергійний, доброзичливий, щасливий, готовий допомогти, добрий, ввічливий, люблячий, терплячий, тихий, чуйний, сором'язливий, грайливий, смішний

	Я знаю	Я не знаю	
Інші знають	ВІДКРИТА ЗОНА	СЛІПА ПЛЯМА	Потім зроблені вибори порівнюються і вікно Джохарі заповнюється: <ul style="list-style-type: none"> • у відкритій зоні (1) учень пише прикметники, які вибрав він і інший – якщо такі є; • у сліпій зоні (2) учень пише прикметники, які вибрав партнер, але які він не вибрав; • у прихованій зоні (3) учень пише прикметники, які вибрав лише він і які не вибрав партнер; • у невідомій зоні (4) залишаються прикметники, які не вибирав ані учень, ані його партнер. (Джерело зображення: https://brainrain.com.ua/uk/okno-dzhohari-ua/)
Інші не знають	ПРИХОВАНА ЗОНА	НЕВІДОМА ЗОНА	

Гидке каченя

Як всі казки, і ця починається з того, що... жила-була качечка, яка тихенько сиділа на своїх яйцях у гнізді й мріяла про момент, коли вона стане мамою. І ось одного холодного весняного ранку тріснуло яйце. А потім ще одне. І ще одне. Один за одним виходили пташенята й так весело крякали, що всі сусіди-качки дивувалися, до чого тут така метушня. Тільки одне яйце залишилося цілим і, здавалося, воно ніяк не хотіло тріскатися.

- Кря-кря! – чути було з усіх боків. Який великий світ! — казали каченята.

Але мама-качка хвилювалася. Що сталося з яйцем, яке перестало тріскатися? Нарешті, після ще одного дня й ночі, з нього вилізло велике й якесь гидке каченя з сіро-білим пір'ям. Ухх, а які золотисто-жовті були інші курчата! Красиві та чисті, як їхня мама!

Ну а наступного дня качка повела свою сім'ю на воду. Вона крякнула «кря-кря», і всі каченята з великою радістю хлюпнулися в озеро. Мовою качок «кря-кря» може означати багато речей, включаючи «1, 2, 3 – і у воду!»

- Кря-кря! А тепер познайомимося з пташками на великому подвір'ї! Зігніть шию і скажіть «кря». Зверніть увагу на котів, тому що вони завжди голодні.

- Наче настут мало! – сказала балакуча курка. – На стільки крилатих місця на подвір'ї мало! І подивіться, яке гидке одне з них! Надто потворне! Ні! Забирайся звідси! Воно нам не подобається!

І дивись, з того дня всі пташки на подвір'ї проганяли бідолашне каченя. Тому воно вирішило шукати нове житло і перестрибнуло через паркан. Воно прийшло до великого ставка, де сиділи дикі качки, які хотіли з'ясувати:

- Що ти за дивний птах?

І коли вони весело сміялися, із-за куща вийшов мисливець. Паф! паф! — почулося, і з очерету піднялися цілі зграї диких гусей. Паф! Паф! Звідусіль було чути гавкіт мисливських собак. Бідне каченя дуже сильно злякалося. У цей самий момент біля нього з'явився великий і лютий пес. Він вишкірив зуби, голосно гаркнувши, і пішов геть, не спіймавши каченяти.

- Я таке гидке, що й собаки до мене не підходять!

Коли полювання закінчилося, каченя пішло далі, самото і сумне, без друзів. Увечері воно прийшов до напіврозваленної хати, де жили стара бабуса, кіт та курка. Кіт вмів муркотіти, а курка – нести яйця.

- Хто ти? — спитала бабуса. Але оскільки вона погано бачила, то подумала, що каченя — це велика товста качка, яка заблукала. «Тепер я буду їсти качині яйця», — подумала вона. — Ти можеш залишитися в моєму домі!

Через кілька днів нашому каченяті захотілося купатись. Воно опустилося у воду і попливло, але на нього жодна жива істота не глянула, таке воно було гидке!

Настала осінь, листя в лісі пожовкло, засохло. Було холодно, дуже холодно. Бідному каченяті було зовсім погано.

Одного вечора, коли каченя просто купалося у воді, воно побачило найкрасивіших птахів у світі! Вони були білі, як сніг, і мали довгі та тонкі шиї. Це були лебеді. Вони трохи поплавали, потім розправили свої великі широкі крила й подалися в теплі краї. Гидке каченя охопила дивна тривога. Воно не знало, як звуть цих птахів, які йому дуже сподобались.

Минав час, а зима ставала все суворішою і суворішою. На щастя, одного ранку повз каченя йшов фермер і забрав його додому. Ближче до весни каченя помітило, що в нього вирости крила і воно могло літати високо-високо.

І ось одного разу воно опинилося у великому красивому саду на березі озера. З очерету вийшли троє лебедів і повільно попливли по воді.

- Я збираюся поговорити з цими прекрасними птахами, навіть якщо вони теж будуть зі мною злі! Мені все одно, я хочу з ними познайомитися! — подумало каченя.

Але як тільки лебеді побачили його, вони одразу ж наблизилися, ніби вже знали один одного.

Дивлячись на свій образ у блиску води, наше каченя виявило, що воно починає нагадувати птахів навколо нього: воно теж було лебедем із гарним дзьобом і довгим пір'ям. Хоча його багато разів ображали, але тепер воно було одним із найкрасивіших птахів.

- Коли я був гидким каченям, то ніколи б не подумав, що можу бути таким щасливим! Як лебедине яйце опинилося в качиному гнізді? Хм, не знаю, але це вже не важливо, я всіх прощаю. Те, що ти інший, не означає, що ти потворний, поганий або ледачий, тому що ти, безперечно, маєш багато інших хороших якостей.

КОНСПЕКТ УРОКУ № 5

КЛАС: 2

ТЕМА: Обирай робити добро, незалежно від ситуації!

ТИП: змішаний урок

МЕТА: підкреслити альтруїстичний спосіб дій зі скромністю та шанобливим ставленням

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

Ц 1 – висловлювати власними словами ідеї, уявлення, поняття про відмінності між персонажами, які зустрічаються в переглянутому фільмі;

Ц2 – розпізнавати неправильну поведінку;

Ц 3 – знаходити рішення щодо поведінки в неприємних ситуаціях;

Ц 4 – визначити повчальний зміст історії;

Ц 5 – формулювати правильні відповіді;

Ц 6 – демонструвати позитивне ставлення до однолітків і самої діяльності.

ХІД УРОКУ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги	Ц 6	«Приємно чи неприємно?»	Дидактична гра (деталі подано нижче)	
Конкретизація теми/завдань уроку				
Повідомлення нового змісту	Ц 1 Ц 2 Ц 4 Ц 5 Ц 6	Перегляд відео: «Дідова дочка та бабина дочка» Питання щодо історії та персонажів. Розмова про приємні та неприємні ситуації, про нещастя, кричущу несправедливість, доброту та терпіння. Вивчення історії	https://www.youtube.com/watch?v=yd-HjRRvuRA	Правильні відповіді

Закріплення та систематизація матеріалу	ЦЗ Ц 5 Ц 6	Що ми робимо в неприємній ситуації? Самоконтроль Намалюйте сцену, яка вам найбільше сподобалася	Обговорення Малюнок	Виставка малюнків
Висновки, оцінки				

Дидактична гра «Приємно чи неприємно?»

Учні стають у коло. Один учень пантомімікою показує жест іншому учневі, а той повідомляє, приємне чи неприємне йому те, що було звернено до нього за допомогою пантоміми. Потім другий учень показує наступному, і так по черзі.

«Дідова дочка та бабина дочка»

(https://xn--80aaukc.xn--j1amh/didova_dochka_ta_babina_dochka.html)

Була в одного діда гарна, працююча й слухняна донька, а в його баби була дочка негарна, лінива й неслухняна. Оскільки вона була її дочкою, то баба не примушувала її до жодної роботи, а доньці діда доручала виконувати всю хатню роботу. Коли дід приходив з роботи, баба ставала на його шляху і розповідала про його доньку, що вона лінива і неслухняна, і дід вірив їй.

Одного разу, дідові це набридло. Покликав він доньку і сказав, що їй краще піти з дому, щоб не було в хаті безладу. Побачивши, що їй нікуди подітися, дівчина поцілувала батькову руку і пішла з дому.

Йшла вона, йшла і зустріла цуценя, хворе й слабке, яке попросило дівчинку доглянути за ним. Дівчина була працююча й милосердна, доглядала цуценя, поки воно не одужало. Вона пішла далі і зустріла дорогою грушу, повну гусениць, занедбаний колодязь і піч, яка мала впасти, але дівчина подбала і про них.

Пішла вона далі і дійшла до зеленого луку, де з хатинки на зустріч їй вийшла стара жінка. Жінка пообіцяла їй, що наступного дня вона не залишить її з порожніми руками. Дівчина погодилася доглядати за домом і дітьми до наступного дня. Коли дівчина пішла шукати дітей, вона страшенно злякалася, бо діти старої жінки були незнайомими гидкими й страшними потворами. Але вона набралася сміливості і нагодувала їх. Наступного дня жінка, задоволена доброю роботою дівчини, звеліла їй піднятися на горище і вибрати будь-яку скриню з тих, що там були. Дівчина бачила на горищі всілякі скрині, одна була краща за іншу, але вона вибрала найменшу і найпотворнішу. Потім, попрощавшись з жінкою, вона пішла додому.

На зворотному шляху дівчина зустріла цуценя, грушу, криницю та піч, і кожен з них подарував їй щось: цуценя дало їй намистину, груша – красиві стиглі груші, вона набрала свіжої води з криниці, а піч чекала на неї з хлібом, свіжим і пахучим. Прийшовши додому, дівчина відкрила скриньку, і звідти вийшли табуни коней, великої рогатої худоби та отари овець.

Побачивши це, пішла й бабина дочка шукати багатства, як дідова дочка. По дорозі вона зустріла і грушу, і колодязь, і піч, і цуценя, але оскільки вона була поганою і ледачою, нікому з них не допомогла. Прийшла і до старої жінки, але не захотіла доглядати за хатою та її дітьми. А наступного дня вибрала найгарнішу скриню з горища.

На зворотному шляху вона зустріла грушу, колодязь, піч і цуценя, але ніхто з них не подарував їй подарунки. Навпаки, в нагороду за злостивість її покусало цуценя, груша подряпала гілками, піч випустила полум'я з рота, а криниця не дала їй і краплі води.

Коли бабина дочка прийшла додому і разом з бабою відкрили скриню, то з неї хмарою посунули різні змії і ужалили їх.

Залишився дід разом зі своєю донькою, а потім видав її заміж за доброго чоловіка.

КОНСПЕКТ УРОКУ № 6

КЛАС: 2

ТЕМА: Я та інші

ТИП: комбінований урок

МЕТА: розвивати позитивні стосунки між учнями та дорослими

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

Ц 1 – моделювати поведінку в різних ситуаціях;

Ц 2 – висловлювати власними словами думки, ідеї, уявлення про персонажів оповідання;

Ц 3 – розпізнавати неправильну поведінку;

Ц 4 – визначати повчальний зміст історії;

Ц 5 – формулювати правильні відповіді;

Ц 6 – демонструвати позитивне ставлення до однолітків та самої діяльності.

ХІД УРОКУ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги	Ц 1	«Ситуаційні взаємовідносини»	Рольова гра з картками (деталі подано нижче)	
Конкретизація теми/завдань уроку				
Пояснення теми та/або цілей уроку, новий зміст	Ц 2 Ц 3 Ц 4 Ц 5 Ц 6	«Балакуча жаба» З якими тваринами зустрічається жаба в зоопарку? Як поводить себе жаба? Чому вона змінює свою поведінку? Які стосунки у жаби з іншими тваринами? Чого навчає нас ця історія?	Читання історії та обговорення	Правильні відповіді
Закріплення та систематизація матеріалу	Ц 4 Ц 5 Ц 6	Наголос на позитивних стосунках з іншими та на важливості обережності по відношенню до незнайомих. Весела дитяча руханка. Малюнок/колаж: Символ дружби	Руханка: https://www.youtube.com/watch?v=cqa59baDNXU	Виставка малюнків
Висновки, оцінки				

Рольова гра «Ситуаційні взаємовідносини»

Двоє учнів витягують картку з ситуацією, яку вони повинні зобразити за допомогою міміки або драматизації.

Решта учнів відгадують, про що йдеться в ситуації, і висловлюють свою думку про те, як вони ставляться до неї.

Приклади: взяти книжку в бібліотеці; пограти з м'ячем; виграти змагання; попросити про допомогу; попросити позичити предмет у друга; отримати дуже хорошу/погану оцінку; не мати домашнього завдання; допомогти з прибиранням будинку тощо.

«Балакуча жаба»

Жила-була маленька зелена жабка, яка була дуже балакучою. Вона любила балакати з іншими тваринами та ставити їм різні запитання:

- Хто ти такий? Я – зелена жаба з великим ротом!

Одного ранку жабка вирішила дізнатися, що інші їли на сніданок. Вона вистрибнула зі своєї калюжі і попрямувала прямо до зоопарку, де почала розпитувати тварин.

Спочатку вона натрапила на жирафу.

- Хто ти? І що ти їси на сніданок?

Жирафа подивилася вниз.

- Звичайно, я – жирафа. Я снідаю листям.

Зелена жаба з великим ротом закричала:

- Я – зелена жаба з великим ротом! Я їм на сніданок мух!

Потім вона завітала до слона.

- Хто ти такий? І що ти їси на сніданок?

- Звичайно, я – слон. Я снідаю рослинами.

- А я – зелена жаба з великим ротом! Я снідаю мухами!

Потім вона пішла в гості до крокодила і закричала у своїй звичайній неприємній манері:

- Хто ти такий? І що ти їси на сніданок?

З хитрим, голодним виглядом відповів крокодил:

- Я, звичайно, крокодил, і на сніданок я люблю їсти зелених та балакучих жаб. А ти не бачила десь тут жаб?

Коли зелена балакуча жаба почула це, її великий рот закрився. Жаба стала дуже, дуже тихою. Нарешті, вона прошепотіла:

- Ні, я ніколи не чула про істоту, яку називають зеленою жабою. Сподіваюся, ти знайдеш таку. Вибач, але я мушу йти.

Зелена жаба з великим ротом пустилася навтьоки і не зупинялася, поки не добігла до свого ставка.

І після цього вона постійно нагадувала собі, що іноді краще бути менш балакучою.

КОНСПЕКТ УРОКУ № 7

КЛАС: 3

ТЕМА: Друзі по-справжньому, а не онлайн!

ТИП: комбінований урок

МЕТА: підкреслити важливість безпосередньої дружби та ризику у стосунках з іншими людьми.

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

Ц 1 – висловлювати власними словами ідеї, поняття про друзів та типи дружби;

Ц 2 – усвідомлювати важливість безпосередньої дружби;

Ц 3 – розпізнавати зміст відео;

Ц 4 – формулювати ризики, пов'язані з використанням віртуального простору;

Ц 5 – формулювати правильні відповіді;

Ц 6 – демонструвати позитивне ставлення до однолітків та самої діяльності.

ХІД УРОКУ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги	Ц 1 Ц 2	«Граємо в дружбу». Розмова про друзів і стосунки.	Навчальна гра (деталі подано нижче).	
Конкретизація теми або завдань уроку				
Пояснення теми та/або цілей уроку, новий зміст	Ц 1 Ц 2 Ц 3 Ц 4 Ц 5 Ц 6	Перегляд відео «Друзі по-справжньому, а не в інтернеті». Обговорення. Наголос на важливості безпосередньої дружби над дружбою в соціальних мережах.	https://www.evang.ro/ua-clips/ (відео «Друзі по-справжньому, а не в інтернеті»)	Правильні відповіді
Закріплення та систематизація матеріалу	Ц 1 Ц 2 Ц 4 Ц 5 Ц 6	Фіксація та висвітлення ризиків, пов'язаних з використанням віртуального простору та їхній вплив на самопочуття та поведінку кожної людини.	«Абетка дружби» (деталі подано нижче)	
Висновки, оцінки				

«Абетка дружби»

Вчитель пропонує учням створити абетку дружби, даючи визначення слова «дружба» по літерах. Наприклад:

- Д** – довіра
- Р** – розсудливість
- У** – уважність
- Ж** – життєрадісність
- Б** – бадьорість
- А** – акуратність

Навчальна гра «Граємо в дружбу»

Учні обирають з декількох представлених/написаних видів діяльності або поведінки ті, які підходять для опису дружніх стосунків і прикріплюють їх на дошці. Ті, що не підходять, кладуть у «Смітник». Наприкінці відбувається обговорення про друзів та стосунки.

Приклади: ми граємося разом; ми дражнимо один одного; ми допомагаємо один одному; ми сваримося один з одним; ми граємося разом на перерві; зустрічаємося в парку; дивимося скоса один на одного; беремо речі без дозволу; розмовляємо один з одним; вітаємося один з одним; штовхаємо один одного; разом дивимося фільм; тощо.

КОНСПЕКТ УРОКУ № 8

КЛАС: 3

ТЕМА: Обіцянки треба виконувати

ТИП: комбінований урок

МЕТА: підкреслити важливість дотримання обіцянок, які даємо іншим

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

- Ц 1 – висловлювати своїми словами ідеї, уявлення про героїв переглянутого фільму;
- Ц 2 – розпізнавати неправильну поведінку;
- Ц 3 – пояснювати важливість дотримання обіцянок;
- Ц 4 – визначати повчальність історії;
- Ц 5 – формулювати правильні відповіді;
- Ц 6 – демонструвати позитивне ставлення до однолітків та самої діяльності.

ХІД УРОКУ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги	Ц 3	«Я обіцяю, що ...»	Навчальна гра (деталі подано нижче).	
Конкретизація теми або завдань уроку				
Пояснення теми та/або цілей уроку, новий зміст	Ц 1 Ц 2 Ц 4 Ц 5 Ц 6	Перегляд відео «Піночкіо» Розуміння тексту: вправи Розповідь історії про Піночкіо Обговорення важливості дотримання обіцянок	https://www.youtube.com/watch?v=rY5jT49DTPo	

Закріплення та систематизація матеріалу	Ц 1	«Історія про Піноккіо» Обговоріть декілька ситуацій, в яких нам може загрожувати небезпека, а також той факт, що це недобре бути втягнутими у небезпечні ситуації	Монети з обіцянками (декупаж, колаж)	
	Ц 2			
	Ц 5			
	Ц 6			
Висновки, оцінки				

Дидактична гра «Я обіцяю, що ...»

Учні стають у коло. Перший учень закінчує написане на дошці речення: «Я обіцяю, що ...» і називає іншого учня. Наступний учень повинен відповісти реченням, наприклад: «Якщо ти пообіцяв, що ..., то ти повинен ...». Потім цей учень продовжує речення і цикл повторюється. Наприкінці вправи обговорюється важливість дотримання обіцянки.

Історія про Піноккіо

Жив-був тесляр на ім'я Джепетто. І одного разу, йому вдалося зробити ляльку, схожу на маленького та справжнього хлопчика.

- Я назву тебе Піноккіо, - сказав він.

Потім Джепетто змайстрував для нього одяг і капелюшок. Оскільки дерево, з якого він був зроблений, було зачароване, він почав шепотіти на подив старого тесляра. А потім лялька почала танцювати по всьому будинку!

Як будь-який турботливий батько, Джепетто відправив Піноккіо до школи. Але, будучи дуже бідним, він змушений був продати своє пальто, щоб купити дитині буквар. Тільки по дорозі до школи Піноккіо відчув, що з лялькового театру лунає весела музика. Тож він продав свою абетку, щоб купити квиток на виставу. Усередині він подружився з кількома дерев'яними ляльками, такими ж, як і він сам. Опинившись на сцені, він почав робити всілякі трюки! Але лялька Пожирач Вогню розсердилася, бо Піноккіо зіпсував красу його вистави. Піноккіо вибачився і розповів Пожирачу Вогню про Джепетто і про те, що він прийшов до театру, а не до школи.

- Я - милосердний від природи, - сказав Пожирач Вогню. - Ось, візьми від мене ці п'ять монет і віддай їх своєму доброму батькові, щоб він купив тобі нове пальто.

Дорогою додому Піноккіо зустрів Кота і Лисицю, двох злодіїв, які розповіли йому, що він міг би примножити свої гроші, якби закопав їх біля кореня зачарованого дерева на Полі Чудес.

Що Піноккіо і зробив, але прокинувшись, навіть не зміг знайти закопані п'ять золотих монет! Піноккіо відчайдушно закричав про допомогу, і раптом поруч з ним з'явилася Синьоволоса Фея. Але замість того, щоб чесно визнати, яку дурницю він вчинив, Піноккіо збрехав їй, сказавши, що загубив гроші для Джепетто. Але і це не закінчилося для нього добре, бо його ніс став таким довгим!

- Ось що буде з тобою, коли будеш брехати! - сказала розгнівана Фея.

Злякавшись, Піноккіо зізнався Феї у правді, і вона випрямила йому ніс, покликавши на допомогу дятла. Коли Піноккіо йшов додому вздовж берега моря, на нього налетіла величезна хвиля і віднесла його далеко в море, де його проковтнув кит! Але на його радість, в череві кита він зустрів свого батька, Джепетто! Старого теж проковтнув кит, разом з човном, на якому він вирушив на пошуки Піноккіо. Спостерігаючи, як кит спить з відкритим ротом недалеко від берега, вони вдвох зуміли вибратися з його черева і допливли до берега.

Повернувшись додому, Піноккіо поведився чемно і, закінчивши уроки, допомагав Джепетто в майстерні. За таку гарну поведінку одного разу вночі до нього завітала Синьоволоса

Фея, яка виконала його найпалкіше бажання. І ось, наступного дня дерев'яний Піноккіо перетворився на справжнього хлопчика, на превелику радість Джепетто!

КОНСПЕКТ УРОКУ № 9

КЛАС: 3

ТЕМА: Емоції

ТИП: комбінований урок

МЕТА: вираження основних емоцій у різних ситуаціях

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

Ц 1 – висловлювати власними словами поняття, ідеї, уявлення про персонажа, який зустрічається в переглянутому фільмі;

Ц 2 – виражати емоції;

Ц 3 – визначати, що нового дізналися з сюжету;

Ц 4 – формулювати чіткі та граматично правильні відповіді;

Ц 5 – виявляти позитивне ставлення до однолітків та самої діяльності.

ХІД УРОКУ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги	Ц 2 Ц 4 Ц 5	«Ми – зачаровані» Перегляд відео: «Емоції та почуття» Дискусія: різноманітність емоцій	Розвиваюча гра (деталі гри подано нижче) https://www.youtube.com/watch?v=17rG9EHzcLI	
Конкретизація теми або завдань уроку				
Пояснення теми та/або цілей уроку, новий зміст	Ц 1 Ц 3 Ц 4 Ц 5	Перегляд відео «Дівчинка з сірниками». Питання по сюжету оповідання. Обговорення різних емоцій та важливість усвідомлення, вираження емоцій та управління ними	https://www.youtube.com/watch?v=eFa95EVNGFY	
Закріплення та систематизація матеріалу	Ц 2 Ц 4 Ц 5	Пантоміма: емоції	Творча діяльність «Квітка дружби» (деталі подано нижче)	
Висновки, оцінки				

Навчальна гра «Ми – зачаровані»

Один з учнів чекає біля дверей, коли його покликають до класу. Інші учні домовляються про рух, який будуть імітувати, і всі учні роблять його в той час, коли учня, який стоїть за дверима, запрошують увійти. Учень, що увійшов до класу, повинен здогадатися, що саме його однокласники виражають мімікою. Наприкінці вони обговорюють, як їм вдалося виразити почуття та емоції.

Творча діяльність «Квітка Дружби»

Яким на вашу думку повинен бути справжній друг?

Розібратись в цьому допоможе гра «Квітка Дружби».

Перед дітьми лежать пелюстки різного кольору, відповідно до рис характеру справжнього друга. Учні повинні вибрати основні якості, які вони цінують у своїх друзях (кожна риса відповідає певному кольору пелюстки). Діти складають свою квітку Дружби, яку потім можуть подарувати своєму другові.

довіра	(рожевий)
доброта	(фіолетовий)
вірність	(оранжевий)
взаєморозуміння	(жовтий)
співпереживання	(зелений)
чуйність	(синій)
чесність	(блакитний)
повага	(червоний)
щирість	(білий)

(Джерело зображення: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-vchimosya-druzheti-76190.html>)

Дівчинка з сірниками (Г.Х. Андерсен)

Холодним зимовим вечором на перехресті вулиць сиділа, притиснувшись до землі, бідна маленька дівчинка.

Падав сніг великими пластівцями, різкий вітер переносив сніг з місця на місце, а бідна дівчинка була одягнена лише в тоненьку сукню.

Люди поспішали повз сумну дівчинку, яка тремтіла від холоду. У кишені сукні вона тримала кілька коробочок з сірниками, з якими цілий день блукала містом, сподіваючись продати одну з них. Час від часу дівчинка кричала, звертаючись до перехожих, що поспішали:

- Сірники! Продаю сірники! Сірники...

Але ніхто не купував її сірники і не давав ні копійки, навіть на благодійність.

Руки замерзли, а повертатися до рідних вона боялася... Вона не продала жодного сірничка і не могла принести додому ні копійки, тому мачуха була б розлючена. Вона йшла і раптом подумала, що якби вона запалила сірник, то хоч трохи зігрілася б. Вона знайшла місце, де не було вітру. Запалила - і готово! Вона обхопила сірник руками. Грайливе полум'я було благословенням...

Вона уявила, що стоїть перед каміном, а у вогнищі горить великий веселий вогонь. І яке приємне було те тепло! Але ось сірник згас, і полум'я згасло, а разом з ним і веселий вогонь у каміні. Стало холодніше, і сніг припинився. Дивлячись на небо, дівчинці здалося, що навіть зорі згасли. Раптом вона побачила зірку, що падала, і згадала старі слова своєї бабусі, єдиної, хто посправжньому любив її і якої вже не стало. Вона сказала, що коли падає зірка, душа піднімається на небо. Дівчинка запалила ще один сірник. І в цьому дивовижному сяйві їй здалося, що вона бачить свою любу бабусю.

- О, бабусю! Будь ласка, візьми мене з собою! – прошепотіла дівчинка, і сльози потекли по її замерзлим від холоду щоках.

Один за одним вона запалила всі інші сірники в коробці.

З милою посмішкою бабуся простягнула руку і взяла онуку на руки. І вони обидві полетіли високо-високо вгору, туди, де немає ні холоду, ні голоду, ні страждань... на небеса!

КОНСПЕКТ УРОКУ № 10

КЛАС: 4

ТЕМА: Управління емоціями

ТИП: комбінований урок

МЕТА: підкреслити важливість управління емоціями, самоконтролю

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

Ц 1 – висловлювати власними словами ідеї, уявлення про персонажа, який зустрічається в оповіданні;

Ц 2 – розпізнавати поведінку та емоції дівчинки в оповіданні;

Ц 3 – визначати повчальність оповідання;

Ц 4 – знаходити рішення для вираження емоцій;

Ц 5 – формулювати чіткі та граматично правильні відповіді;

Ц 6 – виявляти позитивне ставлення до однолітків і самої діяльності.

ХІД УРОКУ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги	Ц 4	«Квіти і листя» Обговорення способів вираження та передачі емоцій оточуючим	Дидактична гра (деталі подано нижче)	
Конкретизація теми або завдань уроку				
Пояснення теми та/або цілей уроку, новий зміст	Ц 1 Ц 2 Ц 3 Ц 5 Ц 6	Оповідання: «Червона парасолька» Титела Константінеску Запитання до тексту Обговорення оповідання	Текст оповідання	Правильні відповіді
Закріплення та систематизація матеріалу	Ц 4 Ц 5 Ц 6	Відео «Думками навиворіт» Дискусія про самоконтроль в управлінні емоціями, а також про прохання про допомогу, коли негативні емоції переповнюють нас. Сенсорний пензлик: малюємо те, що відчуваємо (деталі подано нижче)	https://www.youtube.com/watch?v=kNn_d8kKHng	Малювання
Висновки, оцінки				

Сенсорний пензлик: малюємо те, що відчуваємо

Для цього завдання знадобляться аркуші паперу, гуаш, склянка з водою та пензлик. Запропонуйте дітям намалювати емоції, які вони відчувають зараз. Малювати можна пензликом або пальцями. Потім попросіть їх пояснити, що саме вони намалювали і чому обрали саме такі кольори.

Дидактична гра «Квіти і листя»

Підготуйте картки із зображенням квітів і листя. На картках запишіть емоцію (в парах або трійках).

Кожен учень отримує листок або квітку. Ведучий ставить учням запитання, а учні, у яких є картки з емоціями, відповідають на нього. Учні, які мають картки з вираженою емоцією, приклеюють листок до квітки і розміщують або приклеюють їх на "клумбі чи квітнику".

Можна також попросити учнів зобразити емоцію пантомімою.

Приклади запитань:

Що ти відчуваєш, якщо: надворі йде дощ; бабуся з дідусем приїжджають у гості; твої батьки йдуть без тебе в магазин; твоя улюблена іграшка загубилася; вкрали твою улюблену іграшку; ти отримав нижчу оцінку за тест, ніж очікував; на тебе гавкає собака; завтра ти їдеш у похід у гори; тебе підводить друг; ти перемагаєш у конкурсі; ти отримуєш багато подарунків на день народження; застряг у ліфті; закінчилася питна вода і т.д.

Емоції: радість - щастя - страх - розчарування - любов - гнів - смуток - збентеження - паніка - захоплення - несправедливість - гнів - зрада - розгубленість ...

Обговорення: способи вираження емоцій.

Червона парасолька (Тітел Константінеску)

Маленька дівчинка була дуже щасливою: мама дала їй свою червону парасольку. Але дощу немає. Якби йшов дощ, дівчинка гуляла б з відкритою парасолькою.

Якщо ви будете проходити повз будинок, не дивуйтеся, побачивши парасольку у вікні і маленьку дівчинку під парасолькою. Вона чекає на холодний осінній дощ.

Легенький вітерець приносить аромат осені. Раптом, кап-кап-кап! Починається дощ. Парасолька зникла з вікна. Тепер вона на сходах. Тепер вона біля воріт. Парасолька йде по тротуару.

Сама? Не знаю, бо все, що я бачу з вікна другого поверху, - це червону парасольку. І два черевики. І руку, що простягнута до неба, боячись, щоб дощ не закінчився. Осінь проганяє геть старіюче листя з дерев і птахів з неба.

Маленька дівчинка під парасолькою - найщасливіша дівчинка у світі. Якби тільки друзі могли її побачити!

Маленька дівчинка і маленький хлопчик біжать по вулиці.

Різнокольорове листя відволікло їх від гри. У парку йде дощ, і вони хочуть швидше дістатися додому. Вони пробігають повз червону парасольку.

Маленька дівчинка дивиться на них і їй стає їм шкода, тому що у них мокрий одяг.

- Зачекайте! Ховайтесь під мою парасольку!

Двоє залазять під парасольку. Вони не всі поміщаються. Дівчинка простягає парасольку хлопчиків.

- Тримай парасольку, ти ж чоловік!

Червона парасолька рухається. Під нею хлопчик і дві дівчинки.

Коли двоє дітей повертаються додому, вони дякують маленькій дівчинці. Коли вони розходяться, з'являються ще троє дітей, повністю мокрі.

- Яка в тебе гарна парасолька! – зауважує один з них.

- Ходіть під парасольку! – каже дівчинка.

І оскільки вони вчотирьох не можуть поміститися, дівчинка віддає їм парасольку, а сама залишається під холодним дощем.

- Яка в мене гарна парасолька! – знову каже дівчинка. І червона парасолька повільно віддаляється.

За нею, не відчуваючи дощу, йде весела маленька дівчинка.

КОНСПЕКТ УРОКУ № 11

КЛАС: 4

ТЕМА: Управління конфліктами

ТИП УРОКУ: комбінований урок

МЕТА: підкреслити важливість управління конфліктами

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

Ц 1 – висловлювати власними словами ідеї, уявлення про персонажів, які зустрічаються в оповіданні;

Ц 2 – розпізнавати неправильну поведінку;

Ц 3 – визначати, чого навчила історія;

Ц 4 – знаходити рішення для розв'язання конфліктів;

Ц 5 – формулювати правильні відповіді;

Ц 6 – виявляти позитивне ставлення до однолітків та самої діяльності.

ХІД УРОКУ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги	Ц 4 Ц 5 Ц 6	Гра «Наздожени мене» Дискусія про управління конфліктами	Рухлива гра	
Пояснення теми та/або цілей уроку, новий зміст	Ц 1 Ц 2 Ц 3 Ц 5 Ц 6	Оповідання «Справжній друг» Розуміння історії: вправи Вивчення історії	Текст оповідання	Правильні відповіді
Закріплення та систематизація матеріалу	Ц 4 Ц 5 Ц 6	Відео «Мудра дівчина» Рішення для управління конфліктами у різних ситуаціях Робота в командах	https://www.youtube.com/watch?v=Kp1ieNsnUkw	
Висновки, оцінки				

Справжній друг

Двоє добрих друзів йшли разом через пустелю. У якийсь момент під час подорожі вони почали сперечатися, і один з них вдарив іншого по обличчю. Той, кого вдарили, відчув себе ображеним і, нічого не сказавши своєму другові, написав на піску перед ним повідомлення: «Сьогодні мій найкращий друг вдарив мене по обличчю».

Вони продовжили свій шлях, поки не дійшли до оазису, де була вода, і вирішили зупинитися і охолодитися. Той, кого раніше вдарив його друг, застряг і швидко почав занурюватися у воду, але його друг одразу ж кинувся йому на допомогу і врятував його від утоплення. Він написав на камені: «Сьогодні мій найкращий друг врятував мені життя».

Тут же той запитав його: «Після того, як я тебе вдарив, ти писав на піску, а тепер написав на камені. Чому?»

Друг відповів: «Коли хтось робить нам боляче, ми повинні писати тільки на піску. Вітер прощення може все стерти. Але коли хтось робить нам щось добре, ми повинні записати це на камені, щоб вітер ніколи не зміг стерти те, що ми написали».

Мудра дівчина (українська народна казка)

Було собі два брати — один убогий, а другий багатий. От багатий колись і зласкавився над бідним, що не має той ні ложки молока дітям, та й дав йому дійну корову, каже:

— Потроху відробиш мені за неї.

Ну, бідний брат відробляв потроху, а далі тому багачеві шкода стало корови, він і каже вбогому братові:

— Віддай мені корову назад!

Той каже:

— Брате! Я ж тобі за неї відробив!

— Що ти там відробив, — як кіт наплакав тієї роботи було, а то таки корова! Віддай!

Бідному жалко стало своєї праці, не схотів віддати. Пішли вони позиватися до пана. Прийшли до пана. А панові, мабуть, не схотілося роздумувати, хто з них правий, а хто ні, — то він і каже їм:

— Хто відгадає мою загадку, того й корова буде.

— Кажіть, пане!

— Слухайте: що є в світі ситніше, прудкіше і миліше над усе? Завтра прийдете, скажете.

Пішли брати. Багач іде додому та й думає собі:

— От дурниця, а не загадка! Що ж є ситніше над панські кабани, прудкіше над панські хорти, а миліше над гроші? Ге, моя корова буде!

Бідний прийшов додому, думав, думав та й зажурився. А в нього була дочка Маруся. Вона й питається:

— Чого ви, тату, зажурилися? Що пан казав?

— Та тут, дочко, таку пан загадку загадав, що я й не надумаю, що воно й є.

— А яка ж загадка, тату? — Маруся питає.

— Та така: що є в світі ситніше, прудкіше, миліше над усе?

— Е, пане, ситніше над усе — земля-мати, бо вона всіх годує й напуває; прудкіше над усе — думка, бо думкою враз куди хоч перелетиш; а миліше над усе — сон, бо хоч як добре та мило чоловікові, а все покидає, щоб заснути.

— Чи ба? — каже батько. — Адже й справді так! Так же я й панові казатиму.

Другого дня приходять обидва брати до пана. От пан їх і питає:

— Ану, відгадали?

— Відгадали, пане,— кажуть обидва. От багатий зараз виступає, щоб собі попереду поспішить, та й каже:

— Ситніше, пане, над усе — ваші кабани, а прудкіше над усе — ваші хорти, а миліше над усе — гроші! — Е, брешеш, брешеш! — каже пан. Тоді до вбогого:

— Ану, ти!

— Та що ж, пане, нема ситнішого, як земля-мати: вона всіх годує й напуває.

— Правда, правда! — каже пан. — Ну, а прудкіше що на світі?

— Прудкіш, пане, над усе — думка, бо думкою враз куди хоч перелетиш.

— Так! Ну, а миліше? — питає він.

— А миліше над усе — сон, бо хоч як добре та мило чоловікові, а все покидає, щоб заснути.

— Так, усе! — говорить пан. — Твоя корова. Тільки скажи мені, чи ти сам це повідгадував, чи тобі хто сказав?

— Та що ж, пане,— каже вбогий,— є в мене дочка Маруся,— так це вона мене так навчила.

Пан аж розсердився:

— Як це? Я такий розумний, а вона проста собі дівка та мої загадки повідгадувала! Стривай же! На тобі оцей десяток варених яєць та понеси їх своїй дочці: нехай вона посадить на них квочку, та щоб та квочка за одну ніч вилупила курчата, вигодувала, і щоб твоя дочка зарізала трьох, спекла на снідання, а ти, поки я встану, щоб приніс, бо я дождатиму. А не зробить, то буде лихо.

Іде сердешний батько додому та й плаче. Приходить, а дочка й питає його:

— Чого ви, тату, плачете?

— Та як же мені, дочко, не плакати: ось пан дав тобі десяток варених яєць та казав, щоб ти посадила на них квочку, та щоб вона за одну ніч вилупила й вигодувала курчата, а ти щоб спекла їх йому на снідання.

А дочка взяла горщечок каші та й каже:

— Понесіть, тату, оце панові та скажіть йому,— нехай він виоре, посіє цю кашу, і щоб вона виросла просом, поспіла на ниві, і щоб він просо скошив, змолотив і натовк пшона годувати ті курчата, що їм треба вилупитись з цих яєць.

Приносить чоловік до пана ту кашу, віддає та й каже:

— Так і так дочка казала.

Пан дивився, дивився на ту кашу та взяв і віддав її собакам. Потім десь знайшов стеблинку льону, дає чоловікові й каже:

— Неси твоїй дочці цей льон, та нехай вона його вимочить, висушить, поб'є, попряде й витче сто ліктів полотна. А не зробить, то буде лихо.

Іде додому той чоловік і знов плаче. Зустрічає його дочка й каже:

— Чого ви, тату, плачете?

— Та бач же чого! Ось пан дав тобі стеблинку льону, та щоб ти його вимочила, висушила, пом'яла, спряла і виткала сто ліктів полотна.

Маруся взяла ніж, пішла й вирізала найтоншу гілочку з дерева, дала батькові та й каже:

— Несіть до пана, нехай пан із цього дерева зробить мені гребінь, гребінку й днище, щоб було на чому прясти цей льон.

Приносить чоловік панові ту гілочку й каже, що дочка загадала з неї зробити. Пан дививсь, дививсь, узяв та й покинув ту гілочку, а на думці собі: «Цю одуриш! Мабуть, вона не з таких, щоб одурити»... Потім думав, думав та й каже чоловікові:

— Піди та скажи своїй дочці: нехай вона прийде до мене в гості, та так, щоб ні йшла, ні їхала; ні боса, ні взута; ні з гостинцем, ні без гостинця. А як вона цього не зробить, то буде лихо!

Іде знов батько, плачучи, додому. Прийшов та й каже дочці:

— Ну що, дочко, будемо робити? Пан загадав так і так.

І розказав їй усе. Маруся каже:

— Не журіться, тату, — все буде гаразд. Підіть купіть мені живого зайця.

Пішов батько, купив живого зайця. А Маруся одну ногу вбула в драний черевик, а друга боса. Тоді піймала горобця, взяла ґринджоли, запрягла в них цапа. От узяла зайця під руку, горобця в руку, одну ногу поставила в санчата, а другою по шляху ступає — одну ногу цап везе, а другою йде. Приходить отак до пана в двір, а пан як побачив, що вона так іде, та й каже своїм слугам:

— Прицькуйте її собаками!

Ті як прицькували її собаками, а вона й випустила їм зайця. Собаки погнались за зайцем, а її покинули. Вона тоді прийшла до пана в світлицю, поздоровкалась та й каже:

— Ось вам, пане, гостинець. — Та й дає йому горобця. Пан тільки хотів його взяти, а він — пурх та й вилетів у відчинене вікно!

А на той час приходять двоє до пана судитися. От пан вийшов на рундук та й питає:

— Чого вам, люди добрі?

— Та от чого, пане: ночували ми обидва на полі, а як уранці повставали, то побачили, що моя кобила привела лоша, — один каже.

А другий чоловік каже:

— Ні, брехня, — моя! Розсудіть нас, пане!

От пан думав, думав та й каже:

— Приведіть сюди лоша й коней: до якої лоша побіжить, — та й привела.

От привели, поставили запряжені коні, а лоша пустили. А вони, ті два хазяїни, так засмикали те лоша, кожен до себе тягаючи, що воно вже не знає, куди йому бігти, — взяло та й побігло геть. Ну, ніхто не знає, що тут робити, як розсудити. А Маруся каже:

— Ви лоша прив'яжіть, а матерів повипрягайте та й пустіть — котра побіжить до лошати, то та й привела.

Зараз так і зробили. Пустили їх — так одна й побігла до лошати, а друга стоїть.

Тоді пан побачив, що нічого з дівчиною не поробить, і відпустив її.

ДОДАТКИ

Метод I: Пошуки скарбів

Опис: Групова вправа, яка спонукає дітей працювати в команді, розвиває їхнє критичне мислення, групову та самооцінку, ґрунтується на виявленні нових навичок і формує позитивну самоідентифікацію через гру.

Вирішуючи завдання, поставлені відповідно до віку учнів та середовища, в якому відбувається гра (в класі, в школі, в місцевому парку, на природі), учні виконують 10 завдань, шукаючи підказки навколо себе. Завдання можуть включати: фізичні випробування або спортивні випробування, загальні питання, пов'язані з навколишнім середовищем, в якому відбувається гра, творчі завдання, а також інші види діяльності, які мають як розважальну, так і навчальну складову. (Наприклад: киньте камінь у річку поруч з парком і загадайте бажання). Для того, щоб провести таку діяльність, необхідна ретельна підготовка, оскільки маршрут повинен бути пройдений заздалегідь і можливо, підготовлені підказки, створені питання і т.д. Важливо також вибрати загальну тему діяльності, наприклад: історія місцевості, спортивна діяльність, пошук підказок на певну тему, розв'язання головоломок, заохочення до командної роботи тощо.

Пошуки скарбів можна проводити у формі змагання, у 2 групах по 7 або 8 учнів з дорослим лідером, який стежить за тим, щоб усі діти брали активну участь у виконанні завдань, а також дає завдання тим дітям, які зазвичай неактивні (наприклад: тихий учень може отримати аркуш із завданнями для команди). Команди можуть стартувати з інтервалом у 10 хвилин на одному й тому ж маршруті, а час на проходження дистанції фіксується. Команда, яка найшвидше пройде весь маршрут, виграє приз, який можна розділити на всіх (наприклад, 1 коробку цукерок). Обов'язково має бути приз для команди, яка посіла друге місце.

Тривалість: 40 хвилин

Необхідні матеріали:

1. Карта 10 станцій
2. Карта та ручка для командного чек-листа
3. Таймер
4. Призи

Питання для обговорення після гри:

1. Яке завдання було найскладнішим?
2. Хто був найшвидшим учасником у вашій команді?
2. Що ви відчували, коли втомлювалися?
4. У кого було найбільше енергії в групі?
5. Що вам найбільше сподобалося під час пошуку скарбів?

Приклад: Орієнтовний план пошуку скарбів (дитячий клуб «Джармата», повіт Тіміш, Румунія)

Полювання за скарбами

Станції	Завдання
1	Виберіть назву своєї команди. Кожен член своєї команди має закинути м'яч у баскетбольне кільце з позначками на майданчику. Команда рухається далі тільки після того, як усі члени команди потраплять у кошик. Тільки одна дитина має право кинути м'яч замість іншої.
2	Римо-католицьку церкву в Джарматі було збудовано давно, зараз їй майже 250 років. Знайдіть і запишіть рік побудови церкви, написаний на будівлі латиницею.
3	Знайдіть табличку із записом часу і доповніть речення власними ідеями.
4	Скільки зовнішніх вікон у школі Джармата?
5	У якому році була заснована Громадянська пожежна команда Джармати? Сфотографуйтеся біля пожежної машини, стоячи на відстані 2 метрів один від одного. Знайдіть спосіб, щоб усі помістилися на фото!
6	Як називається компанія, яка будує нову школу в місті Джармата?
7	Пройдіть випробування на кам'яній вулиці.
8	Намалюйте знак "Стороннім вхід заборонено!". Придумайте по 1 речі на кожного члена команди, яка "заборонена" дітям.
9	Об'єднайтеся в пари по 2-3 особи та намалюйте портрети кожного члена команди. Візьміть портрети з собою на фініш.
10	Знайдіть камінь, киньте його в річку і загадайте бажання.

Метод II: Диво

Опис: Групова вправа, що виконується індивідуально, яка здивує учасників відкриттям власної цінності. Керівник групи готує гарно обгорнуту і обклеєну коробку, в яку поміщається дзеркало. За допомогою якомога загадковішого вступу ведучий створює чарівну атмосферу для гри: «Я приніс сюди особливу скриньку, в якій лежить диво. Кожен з вас буде підходити сюди по черзі, і я покажу вам це диво. Ви повинні уважно подивитися на те, що побачите. Моє прохання – тримати в таємниці те, що ви побачите, до кінця гри».

Тривалість: 20 хвилин

Необхідні матеріали:

1. 1 коробка, красиво обгорнута
2. Дзеркало, яке поміщається в коробку
3. Фонова музика

Питання для обговорення після завершення діяльності:

1. Що ви відчули, коли відкрили диво?
2. Як це – відчувати себе цінним?
3. Хто допомагає вам відчувати себе цінним?
4. Як ви можете допомогти оточуючим відчути свою цінність?

Метод III: Моє тіло

Урок «Фізичні межі»

Опис: Групове заняття, під час якого діти дізнаються про інтимні зони людського тіла, без опису сексуальних функцій тіла, але з метою викликати довіру до інтимних зон (табуєваних зон) і створити відчуття цінності цих зон, які ніхто не може використовувати.

Говорячи про наші інтимні зони, використовуючи біологічні назви, ми розповідаємо дітям про красу людського тіла, а також про те, що нікому не дозволено торкатися наших інтимних місць, просити нас подивитися на них, окрім батьків або лікаря. Дітей також вчать звертатися по допомогу до батьків, вчителів або дорослого, якщо такі випадки трапляються.

Розмова має бути ігровою, без сором'язливості, але зі збереженням невинності малечі, без пояснень про статеві функції, але з натхненням цінувати власне тіло.

За потреби обговоріть з батьками план заняття та його цілі.

Вправа: На дошці з тілами хлопчика і дівчинки назвіть частини тіла і позначте червоним або іншим кольором на ваш вибір інтимні зони, яких не можна торкатися, розглядати чи використовувати їх.

Тривалість: 20 хвилин

Метод IV: Ерготерапія: заняття спортом

Урок «Альтернативи онлайн-діяльності»

Опис: Залежно від специфіки кожного класу учнів, заходи для стимулювання фізичних зусиль, командного духу і конкуренції можуть бути організовані на свіжому повітрі або в приміщенні. Розвиток фізичної активності стимулюватиме відключення від онлайн-середовища, безпосередню взаємодію між учнями, розвиток соціальних навичок та вміння адаптуватися до навколишнього світу.

Приклади фізичних вправ: змагальні ігри в групах, футбол, теніс, тощо.

Тривалість: 30 хвилин

Запитання для подальшого обговорення:

1. Які небезпеки існують під час спільних ігор на вулиці?
2. Які небезпеки існують, коли ми залишаємося наодинці в Інтернеті?
3. Що нам найбільше подобається робити і чому?
4. Якби вам довелося обирати між комп'ютерними іграми та іграми на свіжому повітрі, що б ви вибрали і чому?

Метод V: Ерготерапія: творчі майстер-класи

Опис: Творчі майстер-класи для дітей можуть сприяти підвищенню самооцінки та розвитку художніх і творчих навичок. Дітей заохочують створювати різні об'єкти власними руками, розвиваючи творчі здібності. Існують онлайн-уроки, адаптовані для різних вікових категорій учнів, з ідеями для створення виробів з різних предметів. Однією з рекомендацій є

“Pinterest”: <https://www.pinterest.com/kbconnected/art-and-crafts-for-kids/>

Тривалість: 50 хвилин

Запитання для подальшого обговорення:

1. Що ви відчували, коли завершили роботу над виробом?
2. Що вам найбільше сподобалося?
3. Що було складного у виготовленні виробу?

Метод VI: Метафоричні асоціативні картки (МАК)

Опис: Розроблені для сприяння розвитку інтуїції, уяви, самоаналізу та комунікації, метафоричні асоціативні картки пропонують дітям різні можливі комбінації та безмежну кількість інтерпретацій представлених зображень.

Зображення, надруковані на цих картках, створені з цією метою різними художниками у співпраці з психологами та фахівцями з особистісного розвитку та дослідження. Картки були вперше були опубліковані в 1981 році і відтоді стали затребуваним інструментом для особистого та міжособистісного дослідження. Картки – фактично картини або надруковані слова на папері розміром з гральну карту, що поміщається на долоні – підходять для незліченних комбінацій і запрошують учасників стати співавторами історій, які відображають їхні власні світи (емоції, думки, переживання, почуття, бажання, страхи, мрії тощо).

Вправа розроблена для індивідуальної роботи, але також може бути проведена в малих групах, в яких учасники вигадують спільні історії на основі зображень на картках.

Тривалість: 30 хвилин

Метод VII: Сенсорний театр

Урок «Попроси про допомогу»

Опис: Сенсорний театр - це досвід в організованому середовищі для дітей, але такий, що дозволяє кожному учаснику пройти заздалегідь визначений маршрут, пережити власні емоції та знайти власний шлях. Цей досвід є індивідуальним: кожному учню спочатку зав'язують очі, потім дорослий заводить його до кімнати, де учень має виконати кілька завдань:

1. Обійти столи прямо біля входу.
2. Ідентифікувати об'єкти, розміщені на підлозі (соснові шишки, камінці, тощо).
3. Занурити палець в банку з водою.
4. Перелізти через стільці.
5. Скуштувати горіхи, арахіс і т.д..

Діти йдуть стежкою під таємничий музичний супровід (звуки джунглів або інструментальна музика), щоб створити незнайоме середовище. Єдиним, хто має відношення до комфортного простору, є дорослий, який веде учня лабіринтом за руку. Дітей потрібно не лякати, а навпаки, заохочувати сміливо йти невідомим шляхом.

Тривалість: 40 хвилин

Навчальна гра «Емоїї»

МЕТА: Розвивати самосвідомість та позитивне ставлення до себе

ЦІЛІ/КОМПЕТЕНЦІЇ:

- Ц 1 – Визначати свої особистісні характеристики
- Ц 2 – Визначати позитивні риси власної особистості
- Ц 3 – Оцінювати власний імідж
- Ц 4 – Підвищувати здатність виражати свої емоції

ХІД ДІЯЛЬНОСТІ:

Етапи діяльності	Оперативні цілі	Дидактична діяльність	Дидактичні матеріали (засоби та форми організації)	Висновки (оцінки)
Організаційний момент				
Концентрація уваги		Що виражають зображення/смайлики? (радість, смуток, гнів,...)		
Конкретизація теми або завдань уроку				
Пояснення теми та/або цілей уроку, новий зміст		Навчальна гра «Емої»	Правила гри (Додаток 1) Картки із запитаннями (Додаток 2)	
Закріплення та систематизація матеріалу		Намалюйте малюнок/ картинку, що ілюструє щось, що представляє кожного з вас. Гра «Кого не вистачає?» (деталі подано нижче)		
Висновки, оцінки				
Якби вам потрібно було сказати одне речення про те, що ми сьогодні робили, що б ви сказали?				

Емої – Додаток 1

Правила гри:

1. Вчитель обирає запитання.
2. Кожен учень у класі отримує запитання.
3. Зачекайте спочатку, поки учень, що відповідає на питання, висловиться та закінчить свою думку.
4. Тільки після цього іншим учням дозволяється підняти руку і коротко висловити свою думку.
5. Нікому не дозволяється ні з кого сміятися. Якщо учень засміявся, то він дискваліфікується і може відповідати на поставлене йому запитання, але не має права висловлювати свою думку після того, як висловився його однокласник.

Емої – Додаток 2

Один набір карток призначений для команди дівчат, інший – для команди хлопчиків. Рекомендуємо грати в цю гру з періодичністю в декілька разів на рік і спостерігати за тим, як за цей час будуть змінюватись відповіді учасників.

Чи щаслива
ти в школі?

Чи повинні
батьки приховувати
свої почуття
від дітей?

Коли ти востаннє
відчувала злість?

Що ти відчуваєш,
коли твої друзі б'ються?

У що ти любиш
грати?

Чи засмучує тебе
хтось у школі?

Що тобі не
подобається?

Якого кольору щастя?

Яка твоя улюблена
пісня?

Що ти відчуваєш,
коли встаєш зранку до школи?

Чи багато ти
посміхаєшся або смієшся
в один день?

Що ти відчуваєш,
коли хтось обіймає тебе?

Ким ти хочеш стати,
коли виростеш?

Чому ти часто
засмучуєшся?

Що ти робиш,
коли помиляєшся?

Що ти відчуваєш,
коли ти зі своїм
найкращим другом?

Чи щасливий
ти в школі?

Чи повинні батьки
приховувати свої
почуття від дітей?

Коли ти востаннє
відчував злість?

Що ти відчуваєш,
коли твої друзі б'ються?

У що ти любиш
грати?

Чи засмучує
тебе хтось у школі?

Що тобі не
подобається?

Якого кольору щастя?

Яка твоя
улюблена пісня?

Що ти відчуваєш,
коли встаєш
зранку до школи?

Чи багато ти
посміхаєшся або
смієшся в один день?

Що ти відчуваєш,
коли хтось
обіймає тебе?

Ким ти хочеш стати,
коли виростеш?

Чому ти часто
засмучуєшся?

Що ти робиш,
коли помиляєшся?

Що ти відчуваєш,
коли ти зі своїм
найкращим другом?

Гра «Кого не вистачає?»

Категорії діяльності:	завдання з розвитку особистості
Сфера розвитку:	соціально-емоційний розвиток
Виміри поведінкового розвитку:	взаємодія з дорослими та дітьми одного віку.
Поведінка:	ініціювати/брати участь у позитивній взаємодії між дітьми
Форма організації:	всі учні
 <p>Джерело зображення: https://clipart-library.com/confused-cliparts.html</p>	<p>Очікувані результати: постійно стимулюється дух змагання, конкуренція між учнями, враховуючи, що кожна дитина отримує задоволення від участі.</p>
	<p>Хід діяльності:</p> <p>Учасники розташовуються по колу або по прямій лінії. У центр виходить доброволець. Йому зав'язують очі, учасники обмінюються місцями, одна дитина ховається. Після того, як доброволець розв'язує очі, він має 1 хвилину, щоб сказати, якого учасника не вистачає. Якщо він правильно відповів, то дитина, яка сховалася, виходить і продовжує гру.</p>

Християнська віра – важлива частина

Релігійне виховання, як у сім'ї, церкві, так і в школі, є здобутком для людства, оскільки воно зменшує страждання та гріхи у світі, створює рівновагу через надію і приносить життя, єдність та сенс.

Для розвитку духовного і психічного здоров'я наших дітей і молоді, а також для зміцнення стійкої ідентичності, необхідні стосунки з Богом і спілкування між християнами. Бо «хто у Христі, той нове створіння; старе минуло, ось, усе нове стало» (II Кор. 5:17).

Розуміючи, наскільки важливо для людини будувати стосунки з Богом з самого раннього віку, вчителі релігії в різних християнських конфесіях прагнули створити такі види діяльності, які допомагали б учням у цьому розвитку та зміцненні їхньої духовної ідентичності.

Здорова християнська ідентичність має важливе значення для захисту та запобігання всім формам насильства і сприяє формуванню особистості, прив'язаної до реальності.

Християнська віра, спільнота і молитва також є важливою частиною внутрішнього зцілення для тих дітей і молодих людей, які вже зазнали насильства. Наші діти, наша молодь повинні набути переконання, що вони ніколи не бувають самотніми, що Христос, Господь, присутній у житті кожного: «Ось Я з вами по всі дні аж до кінця віку» (Мт. 28:19) і чекає, коли ми попросимо Його про допомогу: «І покличеш Мене в день скрути, і Я визволю тебе, і ти прославиш Мене» (Пс. 49:16). Він може зцілити будь-яку рану, бо Він є лікарем наших душ і тіл і тому, що Він любить нас безмежною любов'ю. І коли більше ніхто нічого не може зробити, коли все навколо руйнується, наш Бог може все! Ось чому ми говоримо разом з псалмоспівцем: «Хто є Бог, великий, як наш Бог? Ти Бог, що твориш чудеса!» (Пс. 76:13).

На наступних сторінках розміщені матеріали, рекомендовані до використання, які ви можете розширювати самостійно, адаптуючи їх залежно від ваших потреб.

Назви підручників за віковими категоріями:

Дошкільнята: «Моя сім'я – частина Церкви»

Початкова школа: «Бог любить мене»

Середня школа: «Ісус Христос – мій Пастир»

Старша школа: «Святий Дух зі мною»

Довіра до Бога

Бог любить мене

1. Вступ/підготовка:

Читання біблійної історії: Авраам і Сарра

Вступні запитання:

- Хто ті люди, поруч з якими я почуваюся в безпеці?
- Чому так відбувається?
- Чи можу я довіряти комусь, кого не бачу?
- Як я можу відчутти, що хтось бажає мені добра?
- Чому я не можу довіряти всім людям?

2. Хід діяльності:

Обговоріть ці питання з дітьми до того, як вони будуть слухати біблійну історію. Разом знайдіть відповіді, граючи в ігри або малюючи малюнки на подані теми:

«Так я відчуваю себе в безпеці і захищеним/-ною».

«З моєю сім'єю», «В нашому домі», «З моїми бабусяю і дідусем», «З моєю сестрою»,...

Ігри:

Мінне поле

Грайте в парах. Одному з партнерів зав'язують очі. Він або вона повинні пройти через мінне поле. Міни – це різні предмети, які розкидані по всьому ігровому полю. Партнер дає вказівки, куди йти. Якщо він торкнувся міни, пара вибуває з гри.

Сліпий курс

Група ділиться на пари. Одному партнеру зав'язують очі, і він буде керуватися вказівками іншого партнера легкими поштовхами по плечу. Розмовляти не можна.

3. Поглиблення і молитва:

Мета цих ігор – навчитися довіряти іншим, але особливо собі, навіть у ситуаціях, коли ви не бачите чітко або не бачите взагалі.

Молитва: Господи Ісусе Христе, Сину Божий, дякую, що Ти турбуєшся про мене і завдяки Тобі я можу почувати себе в безпеці. Навчи мене довіряти Тобі ще більше. Амінь!

Брудне серце очищається

Бог любить мене

1. Вступ/підготовка:

Розглядаємо малюнок із зображенням брудних дітей: брудний одяг, брудні руки. Обговорюємо малюнок.

- Чи подобається вам, як виглядають діти?
- Що б ви сказали зробити дітям, щоб вони могли стати чистими? (Вмитися)
- Що я можу зробити, щоб очистити руки? (Помити руки)
- Хто і де пере брудний одяг? (Мама пере одяг у пральній машині).
- Чи буваєш ти іноді брудним?
- Що ти відчуваєш, коли ти брудний?
- Що ти робиш, коли забруднилися штани? (Пральна машина)

- Що ти робиш, коли у тебе брудні руки? (Мию з милом і водою).

2. Хід діяльності:

Обговорюємо з учнями:

- Що ти робиш, коли забруднюється твоє серце?

2.1. Як наше серце забруднюється?

а) Через те, що ми бачимо: Біблія каже, що наші очі подібні до вікон: через те, що ми бачимо, нечисте може проникнути в наше серце.

«Око – світло для тіла. Коли око твоє здорове, то все тіло твоє буде сповнене світла, а коли око твоє лихе, то все тіло твоє буде сповнене темряви. Отож, коли світло, що в вас, є темрява, то якою ж великою має бути ця темрява!» (Матвія 6:22-23)

- Ти коли-небудь бачив щось нечисте?

Обговоріть деякі образи/ситуації:

а) запліснявіла їжа, сміття, фотографії руйнувань від землетрусу, розбитого вікна або будинку;

б) двоє людей сильно сваряться, двоє людей б'ються, одна людина б'є іншу, брудні діти тягнуть один одного за волосся;

в) інші "брудні" ситуації на фотографіях/відео на мобільному телефоні, у фільмах по телевізору.

Яка різниця між фотографіями/зображеннями і тим, що ми бачимо на мобільному телефоні (фільми), або тим, що ми бачимо наживо?

б) Через те, що ми чуємо: Слова, які ми чуємо, потрапляють у наші вуха і досягають нашого серця.

- Ви коли-небудь чули брудні слова?

Слова, які виражають ненависть, вульгарну лайку, прокльони, обзивання: приклади слів, які ображають...

Інші ситуації з мобільних фотографій, мобільних відео, телевізійних фільмів.

в) Через те, що ми говоримо:

«Не те, що входить до уст, оскверняє людину, а те, що виходить з уст, оскверняє людину» (Матвія 15:11).

«А що з уст виходить, те з серця виходить, і воно людину оскверняє» (Мт. 15:18).

Говоримо дітям наступне:

- Ісус Христос вчить нас у Біблії: якщо ти або я говоримо щось погане, ми оскверняємо своє серце. Якщо я кажу щось погане про подругу за її спиною, я оскверняю своє серце. Якщо я кажу щось погане мамі чи татові, то я оскверняю себе. Якщо я кажу лайливе слово своєму однокласнику, я забруднюю себе.

Як ми можемо очистити своє серце від брудних картинок, які побачили в Інтернеті чи по телевізору або брудних слів, які почули чи сказали самі?

Говоримо з дітьми далі:

- Хто може омийти моє серце, щоб воно знову стало чистим?

- Де мило і пральна машина для мого серця?

Ми йдемо до джерела життя: це – Ісус Христос. Саме в Ньому омиваються наші серця.

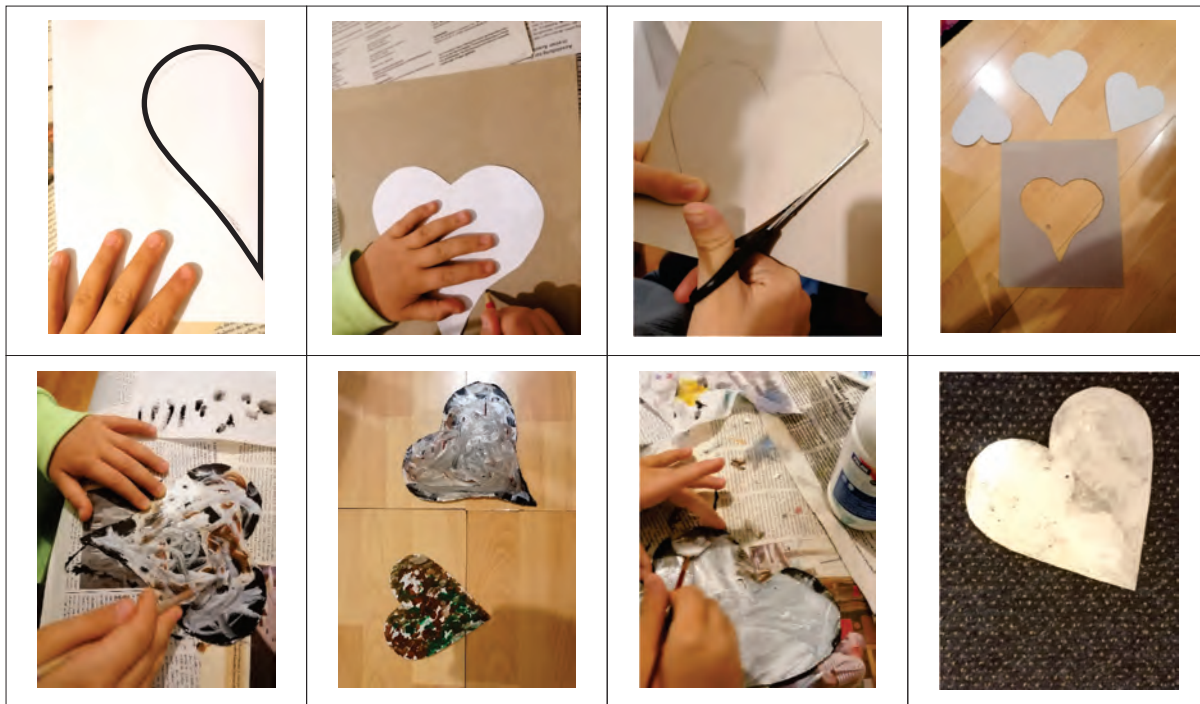
Молитва:

«Прошу Тебе ласкаво, Ісусе, увійди в моє серце і очисти його. Віддаю Тобі весь бруд і, будь ласка, допоможи мені не дивитися на щось брудне і відвертатися, коли говорять про щось погане або брудне, і я сам/сама не буду говорити погано ні про кого і ні про що».

3. Поглиблення і молитва:

А) Чисті серця

Кожен учень отримує шаблон у формі серця, зроблений з тонкого картону. Розфарбовуємо серце брудними кольорами: сірим, чорним, коричневим і змішаними. Ось так іноді виглядають наші серця. Чекаємо, поки всі учні закінчать роботу.

Спілкуємося з дітьми:

- Що відбувається, коли Ісус омиває наші серця?

В Біблії сказано, що воно буде чистим і білим, як сніг. Зараз ти отримаєш від вчителя білу фарбу, візьмеш пензлик і зафарбуєш своє брудне серце білою фарбою, доки не побачиш лише красиве біле серце. Так само, як зараз ти зафарбовуєш свій брудний колір білою фарбою, так і Ісус зафарбовує твої помилки, коли ти каєшся в них.

Повторюємо молитву: «Прошу Тебе ласкаво, Ісусе, увійди в моє серце і очисти його. Віддаю Тобі весь бруд і прошу допомогти мені не дивитися на щось брудне і відвертатися, коли говорять про щось погане або брудне, і я сам/сама не буду говорити погано ні про кого і ні про що».

Б) Миття ніг

Запитуємо учнів:

- Ісус жив зі своїми учнями. Скільки у Нього було учнів?

Далі пояснюємо учням:

- Не було ні взуття, ні шкарпеток, бо майже завжди було спекотно. Взимку не було снігу, тільки дощ.

- Що ж носили на ногах Ісуса та Його учні? (Сандалії)

Розповідаємо дітям:

- Коли вони їли, то сиділи не на стільцях, а на циновках, що лежали на підлозі. Тільки багаті люди сиділи на м'яких подушках. Перед тим, як повечеряти, вони спочатку мили руки і ноги. У багатших будинках були слуги, які мили ноги гостям. Одного вечора під час бенкету Ісус встав, зняв фартух і взяв рушник, яким почав мити ноги кожному зі своїх учнів, одному за одним. Але коли він дійшов до Петра, той сказав: «Ні! Не мий мене! Ти наш лідер, як я можу дозволити тобі мити мені ноги?». Ісус відповів: «Якщо я не помию тебе, то ти не чистий і не належиш мені». Петро тоді сказав: «Так, добре. Якщо хочеш, помий мені руки, голову і все тіло, а не тільки ноги». Ісус відповів йому: «Досить, якщо я помию тобі ноги».

Підсумок:

Подібно до того, як Ісус омив наші ноги тоді, Він омиває наші серця сьогодні.

Рольова гра: Омивання ніг

Нам потрібно 13 учнів. Один з них - "Ісус", інший - "Петро", а решта - учні Ісуса. Сцена омивання ніг розігрується перед класом. Наповніть миску водою, підготуйте рушник і розіграйте цю історію.

Зцілене серце **Бог любить мене**

1. Вступ/підготовка:

Ситуація: Симона, 6-річна дівчинка, бігла, перечепилась, впала на землю і поранилася.

Запитуємо у дітей:

- Що б ви зробили, якби опинилися поруч із Симоною? (Зателефонували б її батькам, заспокоїли б її, витерли б кров тощо).

- Рану потрібно очистити. Якщо це велика рана, зверніться до лікаря, використовуйте дезінфікуючі розчини тощо.

- Що робити при травмі ноги?

2. Хід діяльності:

Історія про Павла

«Одного разу жив собі хлопчик на ім'я Павло, йому було 8 років, і його постійно били. Як його били? Інші діти, з якими він грався на вулиці або у дворі, сміялися з нього і кричали на нього погані слова: що він дурний, що він не вміє грати у футбол і т.д.».

Запитайте дітей:

- Як ти думаєш, що відчував Павло? (Йому було сумно, у нього була рана в серці).

«Іноді батько також бив його поганими словами: «Ти поганий, ти ніколи нічого не досягнеш у житті, ти нічого не вмієш робити правильно».

- Що відчував Павло? (Павлу було боляче, у нього була ще одна рана в серці).

«Одного разу Павло дуже засмутився, тому що не міг знайти свого кота, який був таким лагідним і якого звали Томас. Павло дуже любив свого кота, але одного дня Томас зник. Павло шукав його всюди і весь час кликав його. Через кілька днів мати Павла сказала йому, що вона підозрює, що Томаса збила машина, і що він загинув. Павло дуже засмутився».

Обговорюємо з учнями:

- Що ми можемо зробити, коли дитяче серце, як у випадку з Павлом, поранено?

- Хто може допомогти загоїти рану в його серці? (Батьки, добрі друзі, сестра, брат, Бог, Ісус Христос).

- Як ми можемо допомогти? (розрадою, словом, відволікти чимось приємним/веселим тощо).

Обговорюємо з учнями:

- Як і коли Бог зцілює рани в наших серцях або в серцях інших людей? (Коли ми просимо про це в молитві!)

Молитва: «Дорогий Ісусе Христе, Боже наш, приношу Тобі своє серце, а також те, що мені боляче. Будь ласка, зроби його цілим. І прошу Тебе, Господи Ісусе, захисти моє серце, щоб мені більше ніколи не було боляче».

3. Поглиблення і молитва:

Кожного учня просять подумати, чи є у нього друг або сестра/брат, який має рану і потребує розради, і запише його ім'я.

Кожен учень повинен обміркувати, що конкретно він може зробити, щоб втішити цього друга – до наступного тижня.

Наступного тижня кожен розповідає про те, як це відбувалося.

Повторіть наведену вище молитву.

Любов Ісуса до дітей

Бог любить мене

1. Вступ/підготовка:

Дорогі учні, давайте разом проаналізуємо малюнок (Ісус в оточенні дітей) на основі наступних запитань:

- Кого ти впізнаєш на малюнку? – Ісуса
- Кого ще ви бачите на малюнку поруч з Ним? – Багато дітей
- Що робить Ісус Христос? – Благословляє дітей
- Хто привів дітей до Ісуса Христа? – Їхні батьки
- Як він виявив свою любов до дітей? – Беручи їх на руки
- Як ви думаєте, за що він любить дітей? – Вони мають чисту душу

2. Хід діяльності:

Намалюйте малюнок на теми: «Дитинство» / «У дітей чисте серце» / «Радість дитинства».

Потім кожен учень презентує свою роботу однокласникам.

Прочитайте дітям текст про чистоту дитячої душі, наприклад, вірш "Дитяче серце" Дж. Кошбука.

Серце дитини, Як квітка лілії, Нехай воно буде невинним І як роса чистим; Справедливим і правдивим, Як сяюче дзеркало;	Безтурботним і веселим, Як прекрасна пташка, Як мила посмішка янголятка, Що злітає в польоті На небеса до Бога.
---	--

Далі вчитель читає текст про прояв любові Ісуса Христа до дітей (фрагмент, в якому батьки привели своїх дітей до Спасителя, щоб Він благословив їх):

«Дозволяйте дітям приходити до Мене і не заважайте їм, бо таких є Царство Боже. Істинно кажу вам: Хто не прийме Царства Божого, як дитина, той не ввійде до нього. І, взявши їх на руки, поблагословив їх, поклавши на них руки» (Марка 10:11-16).

Бесіда: про важливість відвідування церковних служб з дитинства. Учитель повторює з дітьми вивчені молитви та релігійні пісні.

3. Поглиблення і молитва:

Даруємо картку із зображенням священика, який благословляє дітей, запитуємо їх: Що робить священик? Як ти думаєш, чому благословення є важливим? Чи просив ти священика про благословення? Можна обговорити місцеві традиції щодо благословення. Як добре бути під чийось захистом, особливо під захистом батьків і Бога.

Ісус Христос закликав людей мати чисту душу, як у дитини.

Молитва: «Рука об руку з моїм ангелом-охоронцем, молюся тобі, Ісусе Христе. Господи, дозволь мені побути під Твоїм плащем, щоб Твоє любляче світло завжди було з нами. Амінь».

Ти – дорогоцінний та важливий

1. Вступ/підготовка:

Навчальна гра: «Правильна ціна»

Формуємо 2 команди. Спочатку показуємо команді А картинку, а учасники повинні вгадати, наскільки дорогий об'єкт, що на ній зображений. Команда Б робить те саме і так далі. В кінці показуємо фотографію дитини.

Запитуємо в учасників: «Скільки грошей коштує ця дитина?» Правильна відповідь: «Вона безцінна».

2. Хід заняття та відповідні вірші з Біблії:

«Тому що ти дорогоцінний і славний в Моїх очах і що Я люблю тебе, то Я віддам за тебе людей і народи – за життя твоє» (Ісаї 43:4).

Бог любить тебе, Він – наш Небесний Батько, ти дуже цінний завдяки Божій любові!

- Бог Отець створив нас і любить нас, звідси наша безцінна цінність.

- Ісус Христос помер за нас, Він любить нас, ось звідки наша безцінна цінність.

- Святий Дух хоче жити в нас і хоче ділитися з нами, Він любить тебе – ось звідки твоя безцінна цінність.

Далі запитуємо дітей:

• Що є більш цінним/дорогоцінним:

- немовля чи дитина?

- дитина чи дорослий?

- багата людина чи бідна?

- відома людина чи людина у в'язниці?

- людина з інвалідністю чи здорова людина?

Відповідь і висновок: всі люди рівні, цінні і дорогоцінні в Божих очах!

Розмовляємо з дітьми:

- Чи знаєш ти, наскільки ти цінний?

- Де твій скарб?

Скарб, який знаходиться в тобі – це твоє серце.

- На небі є багато скарбів; через наші молитви і зв'язок з Богом Отцем ми отримуємо ці скарби, як дорогоцінне каміння, у своє серце.

- Ці скарби ніхто не може вкрасти чи осквернити, вони належать нам назавжди.

3. Поглиблення і молитва:

Даємо дітям шаблон серця, який вони розфарбовують своїм улюбленим кольором. Потім кожен учень вибирає кілька пластикових намистин, які зображують «дорогоцінні камені», і наклеює їх на своє розфарбоване «серце», після чого кладе серце в особливе місце в своїй кімнаті, щоб воно нагадувати йому/їй про те, наскільки воно дорогоцінне і значуще.

Молитва: Дякую Тобі, Отче наш, за те, що Ти створив мене таким дорогоцінним, за те, що Ти любиш мене, за те, що я створений на Твій образ і є дуже значущим. Дякую Тобі, Ісусе Христе, що Ти помер і воскрес для мене, і це показує, як сильно Ти мене любиш і наскільки я цінний для Тебе. Я дякую Тобі, Боже, за Твого Святого Духа, за Його допомогу і керівництво, за те, що допомагає мені краще пізнати Тебе і зрозуміти, наскільки я значущий і дорогоцінний.

Одягнений з честю

1. Вступ/підготовка:

Розглядаємо фотографії людей, які одягнені дуже по-різному, і обговорюємо їх з учнями:

- Які відмінності ви помітили на фотографіях?

- Що відбувається, коли ми одягаємося по-різному? Що ми відчуваємо?

- Який одяг ми одягаємо на весілля? А коли ми виходимо на вулицю погратися? А коли допомагаємо батькам по дому чи виконуємо іншу роботу? Як щодо того, коли ми йдемо до церкви? Або на якесь свято?

- Якби у вас було багато грошей, який одяг ви б хотіли носити?

2. Хід заняття:

Біблійні вірші:

- Якова 2:1-4 (Свята Біблія: Сучасною мовою, УМТ)

«Любі брати і сестри мої, тримайтеся вір в нашого славного Господа Ісуса Христа. Не ставтеся до одних людей краще, ніж до інших. Скажімо, придуть на ваше зібрання людина в гарному вбранні та з золоті перснем і бідна людина у зношеному одязі. Якщо ви виявите особливу увагу тому, хто в пишному вбранні і скажете: «Сідай тут, на гарному місці», а до бідного: «Сідай біля ніг моїх», - чи не є свідчення того, що ви поділяєте людей на більш і менш важливих? Таким чином, ви стаєте непобожним суддею з лихими думками».

- Матвія 6: 25-33

«Тому кажу вам: Не дбайте про душу вашу, думаючи, що вам їсти, чи що пити, ані про тіло ваше, думаючи, у що вдягнутися. Чи не більше життя за їжу, а тіло за одягу? Погляньте на птахів небесних: вони не сіють, не жнуть, не збирають збіжжя, а Отець ваш Небесний їх годує. Чи ж ви не дорожчі від них? Хто ж тоді з вас, навіть турбуючись, може додати до свого зросту хоча б лікоть? І чого ви турбуєтесь про одягу? Погляньте, як ростуть польові лілеї: вони не прядуть і не тчуть, а Я вам кажу, що й Соломон, у всій славі своїй, не зодягнувся так, як одна з них. Тож коли Бог так одягає польову траву, що сьогодні є, а завтра буде вкинута в піч, то чи не більше зодягне й вас, маловірних? Але не турбуйтеся, кажучи: "Що нам їсти?", або: "Що нам пити?", або: "У що зодягнутися?" Бо всього цього шукають погани. Отець ваш Небесний знає, що ви маєте потребу в цьому. Шукайте ж найперше Царства Божого та правди Його, а це все вам додасться».

2.1. Що означає різниця в одязі?

Обговоріть з учнями наступні питання:

а) Наскільки важливо для вас, щоб хтось носив чистий одяг?

Наскільки важливо, щоб хтось носив дорогий, сучасний одяг?

б) Як ми поведимося з людиною в стильному/дорогому одязі?

Як ми поведимося з людиною в брудному і бідному/простому одязі?

в) Що Біблія вчить нас про відмінності, про те, як люди одягаються?

Висновок: Цінність людини не залежить від її одягу!

Потім ми запитуємо дітей:

2.2. У що ще ми можемо бути одягнені, крім одягу?

Радість? Сум? Елегантність? Блиск? Гнів? Честь?

Обговорюємо в класі:

- Що таке честь?

- Що говорить Біблія про те, кого ми повинні шанувати? (Батьків, Бога, священників і т.д.)
- Кого ви шануєте?
- Ви хочете, щоб вас шанували? Від кого ви очікуєте шанобливого ставлення?

Ми говоримо дітям:

- Бог одягнув тебе в честь через Свою любов до тебе, Він створив тебе, Він обрав тебе для життя, ти – дорогоцінний і цінний в Його очах, Він любить тебе і хоче бути твоїм Батьком, Він хоче, щоб ти знав, що Він – твій духовний Батько.

3. Поглиблення і молитва:

Колаж:

Кожен учень отримує шаблон у формі людини (прикріплений до матеріалу). З різних тканин, які приніс вчитель або які учні принесли з дому, вони вибирають ті, які їм подобаються, і створюють колаж, наклеюючи тканини на шаблон.

Молитва: «Ми дякуємо нашому дорогому Богу Отцю за те, що Він одягає нас з честю, бо Він любить нас. Ми дякуємо Тобі за все, чого ми сьогодні навчилися. Наш одяг не визначає нашу цінність. Допоможи нам, Господи Ісусе Христе, ніколи про це не забувати і допоможи нам шанувати Тебе, наших батьків, вчителів і священників».

Світ – дім для всіх

1. Вступ/підготовка:

Просимо учнів наклеїти на аркуш паперу, вирізаний з різних журналів, пейзаж природи або намалювати такий пейзаж. На основі малюнків, зроблених/вирізаних дітьми, ми обговорюємо з ними красу природи, улюблені аспекти природи (улюблена квітка, улюблена тварина, улюблена пора року).

2. Хід заняття:

Читаємо учням оповідання або вірш про красу природи і обговорюємо важливість усвідомлення дітьми цього.

Потім спостерігаємо за красою природи. Можна організувати заняття на природі і залучити дітей до вправ на спостереження за елементами творіння: небом, сонцем, водою, комахами, квітами, деревами, птахами і т.д. Учні можна попросити описати різні аспекти творіння. За допомогою вчителя діти можуть створити правила поведінки в природі, ґрунтуючись на рольових іграх, наприклад, «Як я поведжуся в ...?».

«Які то численні діла Твої, Господи, Ти мудро вчинив їх усіх, Твого творива повна земля!»
(Пс.103:24)

«Вірою ми розуміємо, що віки Словом Божим збудовані, так що з невидимого сталося видиме» (Євреїв 11:3).

Обговорення стосунків між людиною і природою:

Учитель просить учнів назвати ті речі, що не можуть бути створені людиною. Використовуючи ці ідеї, учні обговорюють способи, якими людина може зруйнувати створений Богом світ (війна, вирубка лісів, забруднення тощо), а також важливість і необхідність захищати природу. Ставимо учням питання: «Як ми можемо дбати про природу, світ навколо нас?» (Захищаючи її!)

3. Поглиблення і молитва:

На завершення – вправа «Наш райський куточок». Учитель пропонує учням разом створити в класі або на шкільному подвір'ї «райський куточок»: у горщики з землею учні можуть висадити насіння (квіти, злаки, овочі тощо), а потім розподілити між собою відповідальність по догляду за ними. Цю вправу можна пов'язати з аналогічною діяльністю з математики або вивченням навколишнього середовища.

Кожна людина – унікальна, ми більшою чи меншою мірою відрізняємося від інших (фізичними особливостями, тим, що нам подобається, чим ми захоплюємося тощо), але в той же час ми – однакові.

Світ – це дім для всіх людей, створений Богом з любов'ю. Створення світу є проявом Божої любові і тому його можна сприймати лише як «дар», даний тому, для кого він був створений, тобто людині.

Молитва: «Господи Ісусе Христе, Боже наш, дякуємо Тобі за красу природи, яку Ти створив, щоб ми могли насолоджуватись нею. Допоможи нам бути добрими господарями на Землі і з турботою та любов'ю ставитись один до одного та до всього, що Ти нам подарував».

Шановні батьки, цей матеріал призначений для вас!

Поданий нижче текст є результатом роботи групи людей, що складається з психологів, педагогів, соціальних працівників, священників, методистів, поліцейських, людей з великим досвідом роботи в громадських організаціях та тих, які безпосередньо працюють з дітьми або дорослими, що отримали травми, спричинені різними видами насильства.

Наша мета – привернути вашу увагу до небезпек, які можуть виникнути в житті вашої дитини.

Незалежно від того, скільки років вашій дитині, знання цих аспектів допоможе вам запобігти травматичному досвіду, який діти можуть отримати в результаті різних видів насильства, найсерйознішим з яких є торгівля людьми.

ЧИ ЗНАЄТЕ ВИ, ЩО...? Небезпека для українців стати жертвою торговців людьми набагато більше зросла внаслідок воєнної агресії з боку росії. З ризиками стикаються не лише жінки та діти, які змушені покинути Україну, але й чоловіки, внутрішньо переміщені особи та постраждалі від війни, що залишаються всередині країни.

Довірливі стосунки дитини з батьками закладаються з дитинства. Саме тоді вона дізнається, що батьки люблять її безумовно, і що про будь-яку біду вона повинна розповісти насамперед батькам. Дитині важко самостійно виявити небезпеку в суспільстві. Саме тому **дитину потрібно захищати і допомагати розпізнавати людей з прихованими намірами.** Для цього дитині потрібна сім'я поруч і, перш за все, добре поінформовані батьки.

Заради безпеки вашої дитини вам потрібно знати наступне:

- **СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ КРИВДНИКІВ І ТОРГОВЦІВ ЛЮДЬМИ – ЦЕ:**

- **Інтернет** (соціальні мережі, ігри, яким діти та підлітки надають перевагу, тощо);
- **мобільний телефон** (групи в соціальних мережах та месенджерах – Facebook, Instagram, Viber, Telegram тощо);
- **коло друзів** дітей/підлітків;
- родичі або близькі люди;
- шкільний колектив, однокласники дітей/підлітків;
- знайомі.

- **НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВІ КАТЕГОРІЇ:**

На сьогоднішній день повідомлялося про наступні категорії:

- Діти з неповних сімей (де є батьки-одинаки або матері-одиначки) та діти **без нагляду**;
- Діти, батьки яких працюють за кордоном;
- Діти з надмірно авторитарними батьками, які не мають довірливого спілкування з ними;
- Діти з неблагополучних сімей;
- Діти, які не мають хороших стосунків з батьками (батьки не спілкуються з ними/ батьки, які працюють вдень і вночі та не мають часу для своїх дітей).

ЩО ВИ МОЖЕТЕ ЗРОБИТИ, ЩОБ ЗАХИСТИТИ СВОЮ ДИТИНУ?

Зв'язок з дитиною має бути якомога більш тісний!

Знаходьте час для спільних занять, дружніх дискусій!

Знайте про оточення дитини!

(Однолітки, друзі, люди, з якими вона контактує/спілкується)

Отримайте інформацію!

Розповідайте дитині про небезпеку, яка може на неї чекати!

Спостерігайте за дитиною!

Звертайте увагу на поведінку та настрій дитини. Будь-яка зміна може бути ознакою того, що з нею відбувається щось небажане ...

Заохочуйте дитину говорити з вами про свої проблеми (і не боятись покарання), тому що тільки ви можете допомогти їй!

Зв'яжіться з людьми, які можуть вам допомогти, коли справа доходить до ознак будь-якого виду насильства чи торгівлі людьми!

Довідкова лінія:

Звернутися за практичними порадами можна до:

Національної гарячої лінії з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів 527, що працює за підтримки Міжнародної організації з міграції (МОМ), з 8:00 до 20:00 за номером 527 (безкоштовно з мобільних телефонів) або 0 800 505 501 (безкоштовно зі стаціонарних телефонів).

Особи, які перебувають за кордоном, можуть звернутися до консультантів гарячої лінії за електронною адресою 527.hotline@gmail.com;

Національна дитяча «гаряча лінія»: 0 800 500 225 або 116 111 (для дзвінків з мобільного) та Національна «гаряча» лінії з попередження насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації 0 800 500 335 або 116 123 (для дзвінків з мобільного) ГО «Ла Страда-Україна».

Безкоштовні програми для батьківського контролю

Google Family Link

Google Family Link – це інструмент Google, який допомагає батькам, чиї діти проводять занадто багато часу в Інтернеті.

Ця проста та інтуїтивно зрозуміла програма дозволяє встановити основні правила користування телефоном, які допоможуть захистити вашу дитину від будь-яких небезпек, з якими вона може стикатися онлайн.

Як і всі продукти Google, Family Link дуже простий у використанні. Вам просто потрібно завантажити додаток, створити обліковий запис для вас та вашої дитини, а потім підключити обидва телефони.

Завдяки цьому ви зможете керувати додатками, якими користуються ваші діти, годинами, проведеними перед екраном, місцезнаходженням, ви можете встановити обмеження на використання телефону або заблокувати пристрої.

Цікавою особливістю Google Family Link є те, що він пропонує добірку рекомендованих вчителями додатків, які ви можете встановити на свій мобільний телефон віддалено.

Рекомендується батькам, які хочуть знати, що саме роблять їхні діти, коли проводять час у телефонах.

Qustodio

Qustodio – ця програма призначена для батьків, чиї діти зловживають мобільними телефонами. Батьки можуть обмежувати час, який виділяється на ігри та різні додатки.

Окрім здатності Qustodio обмежувати використання певних додатків, ця програма пропонує багато інших цікавих можливостей. Наприклад, ви отримуєте щоденний звіт про час, який ваша дитина була онлайн, ви можете заблокувати певні веб-сайти, повідомлення та дзвінки і навіть визначити місцезнаходження дитини завдяки службі геолокації.

Ще однією цікавою особливістю Qustodio є те, що в додатку є кнопка SOS для вашої дитини. Таким чином, вона може покликати на допомогу у будь-який час, незалежно від того, де вона знаходиться.

Family Time

Family Time – це ще одна чудова безкоштовна програма для батьківського контролю. Як і попередні, вона пропонує можливість обмежити час перебування дитини в телефоні, а також блокувати програми, які ви вважаєте некорисними для неї.

Крім того, що Family Time дуже корисний для управління часом вашої дитини, він ще є дійсно корисним додатком, щоб визначити її місцезнаходження.

Додаток має сервіс геолокації в режимі реального часу і дозволяє встановлювати певні обмеження, в яких дитина може використовувати мобільний телефон. Якщо з будь-якої причини ваша дитина виходить за межі фіксованої зони, ви отримаєте про це сповіщення. Крім цього, Family Time - це відмінний застосунок, який може захистити вашу дитину від незнайомих осіб. Окрім кнопки SOS для вашої дитини, він також має можливість отримати доступ до будь-яких підозрілих контактів, завдяки чому ви зможете отримувати сповіщення про будь-які неприйнятні повідомлення, які надходять або надсилаються з мобільного телефону.

My Serene: батьківський контроль

My Serene: батьківський контроль – це безкоштовна програма, призначена для захисту вашої дитини від неприйнятної контенту. Завдяки їй ви можете вирішити, до яких веб-сторінок та програм буде доступ, також тут є функція, яка обмежує використання Інтернету.

My Serene: батьківський контроль був розроблений більше як спосіб захистити вашу дитину, ніж як спосіб контролювати години екранного часу. Ось чому серед основних функцій даного додатка ми знаходимо моніторинг дзвінків, SMS або електронної пошти, а також контролю за геолокацією та можливість блокувати телефон дитини на ніч.

Безсумнівна перевага цього додатка полягає в тому, що він дозволить вам перевіряти повідомлення в WhatsApp, Messenger або Instagram. Фактично, ви можете відстежувати не тільки текстові повідомлення, але й голосові, зображення та відео, які надходять через соціальні мережі.

Securekids

Ця програма пропонує контроль за часом, який дитина проводить у телефоні або планшеті, а також можливість блокувати певні веб-сторінки або навіть вимкнути смартфон вашої дитини. Securekids має широкий спектр можливостей, щоб точно знати, як ваша дитина використовує свій мобільний телефон. Ми знаходимо, наприклад, такі цікаві функції, як: блокування дзвінків з невідомих номерів, встановлення будильника або навіть щоденні звіти про активність вашої дитини на телефоні.

Крім цього, цей додаток включає в себе геолокацію, щоб ви завжди знали, де знаходиться ваша дитина.

У програмі існує кнопка SOS, призначена для наймолодших. Якщо дитина відчуває загрозу чи небезпеку, вона може натиснути на неї і зробити фото, а телефон відправить вам попередження із зображенням дитини та її точного місцезнаходження.

Додаткова інформація про застосунки для батьківського контролю:

<https://uk.vpnmentor.com/blog/кращі-додатки-батьківського-контролю/>

Корисні лінки

У грі (Пісні для дітей)	https://www.youtube.com/watch?v=oa7THV4fI2w
Пісня «Якщо ти живеш щасливо»	https://www.youtube.com/watch?v=pdpbp7jVKvU
Інтернет-безпека	https://www.youtube.com/watch?v=6il77X1holw
Емоції та почуття - для розуміння дітей	https://www.youtube.com/watch?v=i22ICEXJ6K4
Мультфільм «Думками навиворіт»	https://www.youtube.com/watch?v=kbIIbM-SY8M
Анімаційний фільм «Зачарований»	https://www.youtube.com/watch?v=W_B2UZ_ZoxU
Анімаційний фільм «Пайпер»	https://www.youtube.com/watch?v=3A-2NRHWqFQ
«Моє тіло належить мені»	https://poklik.media/pro-stosunky/moie-tilo-pravyla-seksualnoi-bezpeky-dlia-ditei/
Про кібербулінг для підлітків (освітній серіал)	https://www.unicef.org/ukraine/about-cyberbullying-for-teenagers
Методичний посібник «Формування навичок безпечної поведінки дітей»: частина 2 «Я вмю себе захистити» (для роботи з дітьми підліткового віку).	https://childfund.org.ua/publikatsii/metodichni-posibnik-formuvannia-navichok-bezpechnoi-povedinki-ditei-chastina-2-ia-vmiiu-sebe-zakhistiti
Відео «Історія Юльки» та «Історія Матеуша»	https://www.youtube.com/watch?v=o87bouFkrvU https://www.youtube.com/watch?v=NfU9hbrLjTM&t=1s

Матеріали кампанії «Уважні батьки».	https://childfund.org.ua/diialnist/kampaniia-uvazhni-batky
Інформаційно-методичний посібник «Сексуальне насильство над дітьми: причини, наслідки, профілактика»	https://childfund.org.ua/publikatsii/seksualne-nasilstvo-nad-ditmi-prichini-naslidki-profilaktika
Відеолекція «Сексуальне насильство над дітьми: форми та ознаки»	https://www.youtube.com/watch?v=g1xVCWI6xQI&t=1s
Методичний посібник «Навчіть дитину захищатися»	https://childfund.org.ua/publikatsii/metodichni-posibnik-navchit-ditinu-zakhischatisia
Мультфільм «Розкажи дорослому, якому довіряєш»	https://www.youtube.com/watch?v=lcdfF-5uGl0&t=1s
Відеоролик «Почни говорити» для дітей та дорослих щодо попередження сексуальних домагань у спорті	https://vimeo.com/477933967;
Актуальні матеріали щодо психологічної підтримки та захисту дітей від сексуального насильства в інтернеті	https://mon.gov.ua/ua/news/aktualni-materiali-shodo-psihologichnoyi-pidtrimki-ta-zahistu-ditej-vid-seksualnogo-nasilstva-v-interneti

- брошура для батьків «Навчіть дитину правила «Тут мене не торкайся»

https://childfund.org.ua/Uploads/Files/campaing_materials/broshura_Kiko_for_parents.pdf;

- Методичний посібник «Формування навичок безпечної поведінки дітей»: частина 1

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/pozashkilna/bezpeka/1.pdf>

та частина 2: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pozashkilna/bezpeka/2.pdf>

РЕКОМЕНДОВАНІ КОНТАКТИ для отримання допомоги

- **Урядова гаряча лінія з протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей:**

1547 (24/7, безкоштовно, анонімно и конфіденційно)

+38 044 284 19 15 (для дзвінків з-за кордону згідно тарифів вашого оператора)

1547.ukc.gov.ua

- **Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації (Ла Страда Україна):**

116 123 (безкоштовно з мобільного), 0 800 500 335 (безкоштовно з мобільного або стаціонарного), для дітей та молоді 0 800 500 225 (зі стаціонарного)

hotline@la-strada.org.ua

la-strada.org.ua

Telegram CHL116111 Instagram childhotline_ua Facebook childhotline.ukraine

На Національних гарячих лініях Громадської правозахисної організації «Ла Страда-Україна» можна отримати психологічну, правову, інформаційну допомогу, а також супровід постраждалих від сексуального насильства

- **Національна безкоштовна «гаряча лінія» з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів, у тому числі щодо безпечного виїзду за кордон (Міжнародна організація з міграції (МОМ)):**

527 (безкоштовно з мобільного) або 0 800 505 501 (безкоштовно зі стаціонарного), щодня з 8:00 до 20:00

527.org.ua

- **Додаткова інформація щодо ризиків торгівлі людьми від ОБСЄ @WORK_SAFE_UA**

Допомога онлайн – експертна інформація:

Facebook: www.facebook.com/work.safe.ua/

Instagram: www.instagram.com/work_safe_ua/

Telegram chat-bot «ЗАЛИШАЙСЯ В БЕЗПЕЦІ» @stay_in_safe_ua

1. Національна «гаряча лінія» для дітей та молоді: 0 800 500 225 або 116 111 (безкоштовно зі стаціонарного та мобільного телефонів, анонімно), Messenger

@childhotline.ukraine, Instagram @childhotline_ua, Telegram @CHL116111.

2. Поліція: 102.

3. Центр надання безоплатної правової допомоги: 0 800 213 103.

4. Анонімний онлайн-щоденник «Тільки нікому не кажи» дає можливість написати листа тому, з ким складно поділитися своїми переживаннями в реальному житті про булінг у школі, нерозділене кохання чи непорозуміння з батьками (<https://secrets.1plus1.ua/>).

5. Перша національна лінія довіри для попередження суїциду: 73 33.

6. Екстрена психологічна допомога при Кризовому Центрі медико-психологічної допомоги: (068) 770 37 70, (099) 632 18 18, (093) 609 30 03.

7. «Лінія допомоги»: (067) 975 76 76, (066) 975 76 76, (093) 975 76 76.

8. Національна урядова «гаряча лінія» для постраждалих від домашнього насильства – 1547.

9. «Гаряча лінія» Уповноваженого Президента України з прав дитини: (044) 255 76 75.
10. Освітній омбудсмен України: (095) 143 87 26 (ez@eo.gov.ua, <https://eo.gov.ua/>).
11. «Гаряча лінія» психологічної допомоги та протидії насильству: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/hot-lines>
12. Анонімні консультації на сайтах teensLIVE (від фахівців клінік, дружніх до молоді), supportME (від фахівців).
13. Уповноважений Президента України з прав дитини (044) 255 76 75.
14. Національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів: 0-800-505-501 (безкоштовно зі стаціонарних телефонів), 527 (безкоштовно з номерів мобільних операторів України пн. – пт. з 10:00 до 21:00, сб. з 10:00 до 18:00).
15. Гаряча лінія Міністерства закордонних справ України для громадян України, які опинилися в надзвичайних ситуаціях за кордоном: (044) 238 16 57
16. Департамент боротьби зі злочинами, що пов'язані з торгівлею людьми Національної поліції України: (044) 374 37 85 (пн. - сб. з 09:00 до 18:00).
17. Гаряча лінія емоційної підтримки Міжнародної організації з міграції: 0 800 211 444.
18. Гаряча лінія з профілактики суїцидів (<https://lifelineukraine.com/>).
19. Гаряча лінія професійної підтримки «Стоп паніка» безкоштовний багатоканальний номер: 0800 50 18 92.
20. Платформа «Розкажи мені» (<https://tellme.com.ua/>).
21. Канал психологічної підтримки «ПОРУЧ» для підлітків та молоді (https://t.me/poruch_me).
22. В рамках роботи платформи Співдія та Співдія хаб функціонує напрям безкоштовної психологічної підтримки онлайн і офлайн (<https://airtable.com/shrfgyZ1ko5UYxR9r>).
23. За підтримки Національної психологічної асоціації психологи волонтери створили центр психологічної підтримки «Якти?» (безкоштовно, у будь-який час доби) (<https://bit.ly/3QLUdwO>).
24. Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) відкрив гарячу лінію, за якою можна звернутися за підтримкою: 0-800-300-155 (дзвінки безкоштовні).
25. Телеграм-канал «підтримай дитину» створено з турботою про батьків і дітей <https://t.me/s/pidtrumaidutuny>.
26. Онлайн-платформа «Аврора»: консультування постраждалих від насильства, зокрема сексуального, доступу до якісної дистанційної допомоги у будь-якому куточку України та за кордоном, достатньо лише заповнити заявку на сайті «Розірви коло» у розділі «Психотерапевтична допомога» (<https://rozirvykolo.org/mental-support/>).
27. Безкоштовна психологічна підтримка для кожного, хто відчуває у цьому потребу: Укредність (<https://ukr-ednist.com.ua/>).
28. Група психологічної підтримки «Разом» (<https://razom.live/>).

Подяка

Дякуємо всім, хто підтримав нас у розробці цього посібника практичними порадами, моральною підтримкою та молитвою.

Насамперед ми вдячні робочій групі «Ковчег Благословення» (Sibiu A.B.S.), а також співробітникам Сибіуської єпархії. Деякі з учасників представляють різні фонди допомоги, що спеціалізуються в галузі, яка розглядається в цьому посібнику, і залежать від пожертвувачів для здійснення своєї роботи. Спеціалізація цих фондів зосереджена на допомозі людям, які постраждали від насильства і торгівлі людьми, а також на запобіганні цим явищам. Наша робоча група впродовж усього часу своєї діяльності отримувала фінансову підтримку від фондів «Хліб для світу» (“Brot für die Welt”) та «Надія для Східної Європи» (“Hoffnung für Osteuropa”), яким ми також хотіли б висловити свою подяку. Ми вдячні їм, а також усім, хто приєднався до нас із порадами/пропозиціями або іншим внеском.

Ми особливо вдячні нашому Господу Ісусу Христу, Який вів нас через Святого Духа на всіх етапах розвитку проєкту і з чиєю допомогою підтримувалася гармонійна робоча атмосфера та вирішувалися різні проблеми.

Дякуємо співавторам цього посібника, зокрема наступним категоріям учасників: вчителям, вихователям, викладачам, поліцейським, соціальним працівникам, психологам, церковним служителям, шкільним інспекторам, членам Окружного центру освітніх ресурсів і допомоги («Centrul Județean de Resurse și Asistență Educațională» - CJRAE, Румунія), членам Національного агентства з питань протидії торгівлі людьми («Agenția Națională Împotriva Traficului de Persoane» – ANITP, Румунія), представникам єпископату та різних громадських організацій, які брали участь у проєкті, зокрема громадській організації «Fundatia Șinca» (м.Орадя, Румунія).

Також ми вдячні педагогам Юлії Островській (приватна ЗОШ I-III ступенів «Софія», м.Черкаси, Україна) та Віоріці Морару (гімназія №9 м.Ізмаїл, Одеська обл., Україна) за переклад даного посібника українською мовою.

Команда проєкту

Дошкільний рівень: Делія Стоіческу

Початкова школа: Лаура Паряну, Флавіус Іліоні-Лога, Елла Міхай

Середня школа: Сімона Кімпеан, Анамарія Кодрун, Мірча Бікан, Еріка Клемм, Емануела Маскаш, Тетяна Шинка

Старша школа: Сімона Кімпеан, Лауренціу Дінке, Анамарія Кодрун, Ема Маскаш, Сімона Хімчінскі

Батьки: Дойна Соломон

Психологічний аспект: Мугур Фретіла, Сімона Кімпеан, Ема Маскаш, Еріка Клемм

Духовний аспект: Еріка Клемм, Олена Нікореску, Іонуц Котой, Раду Чемпеан, Аннелізе Хелтманн

Насильство в Інтернеті: Лауренціу Дінке, Ема Маскаш, Сімона Чемпеан, Еріка Клемм, Джордж-Маріус Шинка

Управління стресом: Євген Соломон, Маркус Швіттер, Теодора Бобеш

Координатори: Еріка Клемм, Тетяна Шинка, Юлія Островська

Верстка: Діана Захареску

Переклад українською: Віоріка Морару

Коректура тексту: Юлія Островська

Графіка: Роберт Захареску, Еріка Клемм

АКВА ВІТА (жива вода) -
очищає нас усередині та зовні,
ЗВІЛЬНЯЄ нас,
зцілює та виводить токсини,
настільки звична та
ДОРОГОЦІННА

